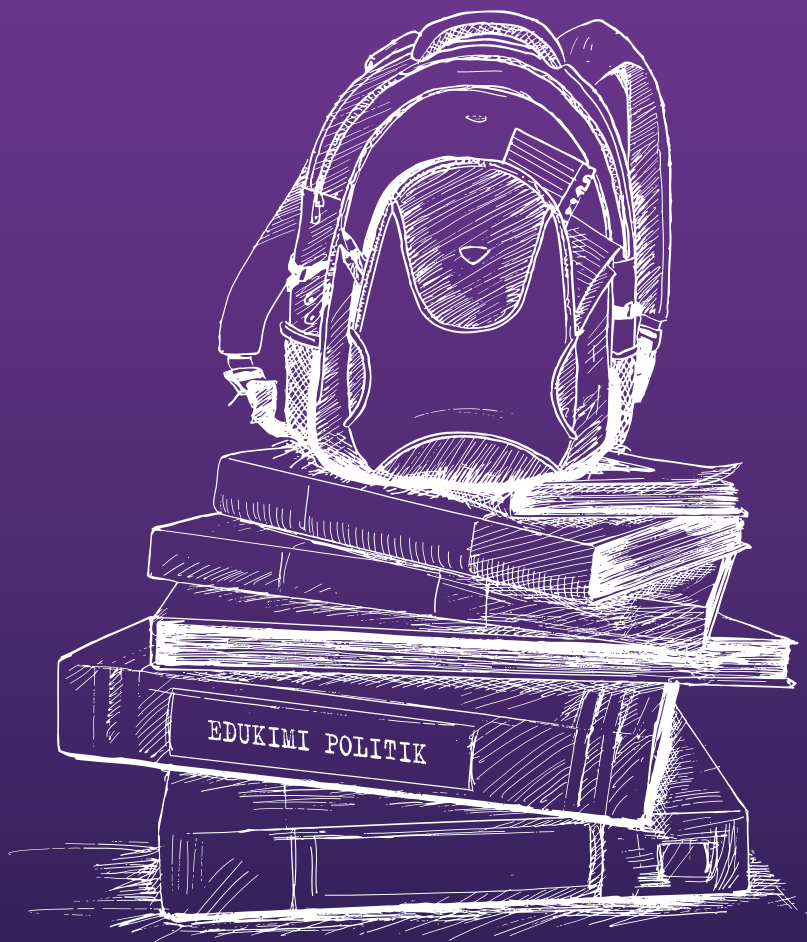

ANALIZË

MBI EDUKIMIN POLITIK NË MAQEDONINË E VERIUT

British Embassy
Skopje

UK Government

WFD

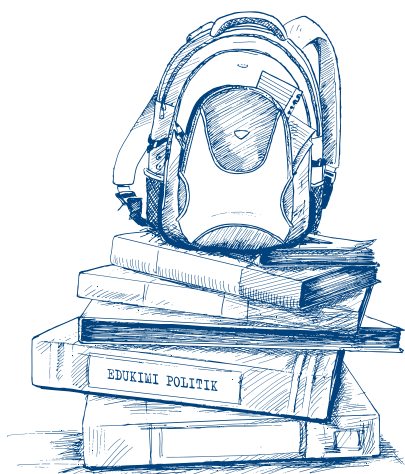

EDUKIMI POLITIK

ANALIZË MBI GJENDJEN DHE NEVOJËN
PËR EDUKIM POLITIK
NË ARSIMIN E MESËM NË
REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

Autorë:

Ivan Damjanovski
Nenad Marković
Aleksandar Spasov

Projekti: Praktiko demokracinë

Botues: Fondacioni Uestminster për demokraci, Maqedonia e Veriut

Për botuesin: Dona Kosturanova, Drejtoreshë në vend e FUD

Autorë: Ivan Damjanovski, Nenad Marković, Aleksandar Spasov

Redaktorë: Stefani Spirovska, Dona Kosturanova

Dizajni: Brigada dizajn

Përkthimi: Vjosa Taipi

Viti i botimit: 2023

Shkup, qershor 2023

Ky produkt është përgatitur në kuadër të projektit "Praktiko demokracinë", i financuar nga Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar dhe i përkrahur nga ambasada e Britanisë në Shkup. Qëndrimet dhe mendimet e shprehura në këtë publikim, nuk i reflektojnë qëndrimet e Qeverisë Britanike.

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

PARATHËNIE

Kjo analizë i kushtohet nevojës dhe situatës me edukimin politik në Maqedoninë e Veriut dhe synon të japë një perspektivë fillestare dhe themelore për tre çështje: në çfarë mënyre dhe sa përfaqësohet edukimi politik në arsimin e mesëm formal, cilat janë tendencat e dukshme në aspektin e vlerave demokratike midis të rinjve dhe cilat modele të edukimit politik zbatohen në vendet e tjera.

Nevoja për një analizë të tillë doli si një përfundim nga konferenca profesionale mbi arsimin politik e organizuar në prill 2022 nga Qendra Presidenciale për Edukim Politik, në bashkëpunim dhe mbështetje nga Fondacioni Westminster për Demokraci. Një pjesë e përfundimeve të ngjarjes janë se tendencat dhe hulumtimet tregojnë dobësi në edukimin qytetar dhe politik, mungesë të njohurive dhe aftësive në mesin e të rinjve, ndërsa përmbajtjet në sistemin arsimor formal janë të pamjaftueshme në aspektin e nevojave moderne dhe sfidave të demokracisë. Investimi në edukimin politik të brezit të ri është veçanërisht i rëndësishëm për të siguruar kushte për zhvillim demokratik, pjesëmarrje qytetare dhe kujdes për liritë dhe të drejtat politike dhe qytetare në të ardhmen.

Përmes kësaj analize, u përpoqëm të sigurojmë shtysë dhe informacione fillestare, mbi bazën e të cilave mund të diskutohet në mënyrë të arsyeshme për nevojën dhe rolin e edukimit politik për të rinjtë dhe në suazat e sistemit arsimor, me qëllim përcaktimin e drejtimit dhe rekomandimeve për përmirësimin e mundësive për edukim politik dhe efektin e tij.

Falënderojmë autorët e publikimit, profesorët Ivan Damjanovski, Nenad Markoviç dhe Aleksandar Spasov, të cilët e krijuan këtë përmbajtje dhe kontribuuan në këtë fushë. Falë organizatave partnere të Qendrës Presidenciale për Edukim Politik, Fondacionit Friedrich Ebert (FES), Fondacionit Konrad Adenauer (CAS), Institutit Kombëtar Demokratik (NDI), Institutit Ndërkombëtar Republikan (IRI) dhe Fondacionit 2025, të cilët e identifikuan këtë temë dhe e përfshinë në punën e qendrës.

Shpresojmë, kjo analizë të kontribuojë për diskutim të informuar mbi këtë temë dhe të krijojë politika që do të përmirësojnë qasjen në edukimin qytetar dhe politik për të mbështetur qytetarët e ardhshëm aktivë dhe të përgjegjshëm.

Dona Kosturanova,
Drejtore e vendit e
Fondacionit Westminster
për Demokraci

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

HYRJE

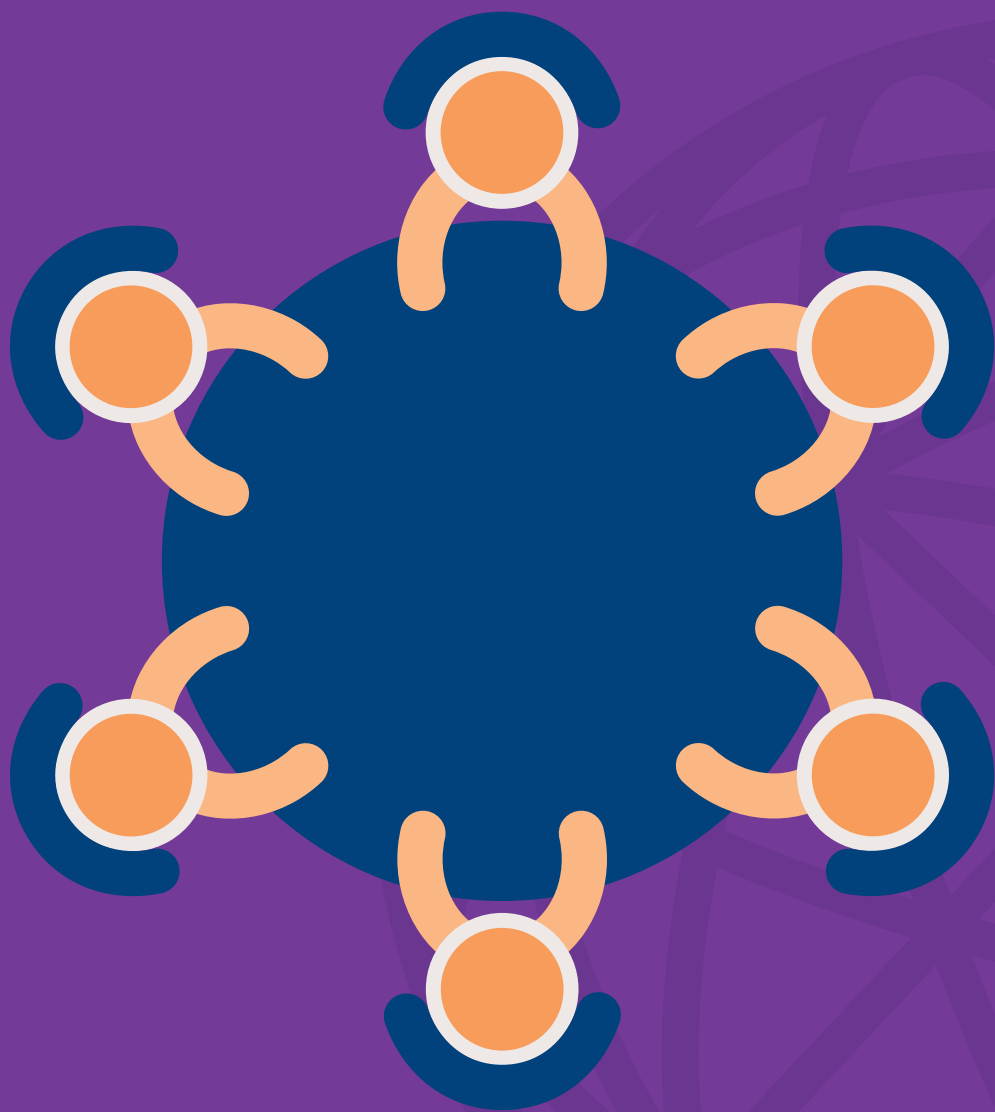
Nuk ka një përkufizim të vetëm për edukim politik. Arsyeja për një situatë të tillë është fakti se ka modele të ndryshme të edukimit politik, disa prej tyre me emra të tjerë. Për shembull, “civic education” dhe “education in citizenship”, përkatësisht, edukimi qytetar në të dy kuptimet, gjegjësisht ekuivalent me edukimin politik ose arsimin e përgjithshëm për shoqërinë (Frazer 1999). Më pas, edukimi politik si koncept zhvillohet së bashku me zhvillimin e sistemit politik, dhe veçanërisht në kalimin nga një sistem jodemokratik në një sistem demokratik (koncepti i edukimit politik ka një karakter të kushtëzuar). Në këtë kuptim, edukimi politik demokratik duhet të dallohet nga “ideologjizimi” i nxënësve dhe studentëve që është karakteristik për sistemet jodemokratike, por edhe nga koncepti i arsimit me fokus më të madh në institucionet qeveritare dhe shtetërore për llogari të temave në fushën e të drejtave dhe lirive të njeriut, partive politike, organizatave të shoqërisë civile, nismave qytetare dhe demokracisë së drejtpërdrejtë, dhe më shumë.

Ajo që është e zakonshme për edukimin politik dhe edukimin qytetar, (i cili sipas përmbajtjes është ekuivalent me edukimin politik), është promovimi dhe mbështetja e vlerave demokratike, promovimi i pjesëmarrjes politike, përvetësimi i aftësisë për të kuptuar interesat personale, artikulumimi i tyre i duhur në hulumtimin e opinionit publik dhe kapërcimi i mosbesimit dhe frikës nga jeta publike (Galston 2004).

Megjithëse Republika e Maqedonisë së Veriut ka filluar tranzicionin e saj të gjatë nga një koncept autoritar një-partiak i një sistemi politik në një sistem demokratik dhe pluralist që nga fillimi i viteve 1990 (nga nëntori 1991 zyrtarisht në kushtetutën e re), shteti nuk ka investuar sa duhet në parakushtin themelor për qëndrueshmërinë dhe funksionalitetin e demokracisë: edukimin e qytetarët për praktikim të demokracinë. Duke mos e nënvlerësuar rolin e rëndësishëm të arsimit joformal dhe trajnimet, në suazat e tyre shkolla të shumta, ligjërata publike, trajnime, punëtori dhe analiza për aspekte të ndryshme të demokracisë të organizuara në tre dekadat e fundit, mungonte një qasje sistematike dhe e organizuar në organizimin e edukimit politik në frymën e vlerave demokratike nga institucionet shtetërore.

Ky studim analizon temat në fushën e edukimit politik në përmbajtjet mësimore në arsimin e mesëm në Maqedoninë e Veriut, konceptin e lëndës “Arsim qytetar” që përfaqësohet në programet mësimore për klasën e tetë dhe të nëntë në arsimin fillor dhe ndikimin e tij mbi edukimin politik të nxënësve. Analizohen mundësitë për futjen e edukimit politik në shkollat e mesme në vendin tonë, qëndrimet dhe perceptimet e të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe nevoja për futjen e edukimit politik. Dokumenti gjithashtu përmban një analizë krahasuese të karakteristikave dhe modeleve të edukimit politik në disa shtete demokratike të etabluara në Evropë. Së fundi, studimi ofron rekomandime për hartuesit e politikave publike në lidhje me nevojën dhe mundësitë për futjen e edukimit politik në programet mësimore të shkollave të mesme.

**Edukimi politik
në programet mësimore
në arsimin e mesëm**

Temat në fushën e edukimit politik në përmbajtjet mësimore në arsimin e mesëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut

---

Edukimi politik nuk përfaqësohet si lëndë e veçantë në shkollat e mesme në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Megjithatë, në suazat e programeve mësimore të lëndëve të ndryshme, dhe mbi të gjitha, në lëndët mësimore Sociologji, Hyrje në drejtësi, Histori dhe Arsim qytetar (në shkollat e mesme profesionale), temat që në një kuptim më të ngushtë dhe më të gjerë mund të përcaktohen si tema në fushën e edukimit politik janë të përfaqësuara.

Për qëllime të kësaj analize, si tema më të ngushta në fushën e edukimit politik, do të përcaktojmë temat që kanë të bëjnë me demokracinë dhe konceptet e demokracisë, të drejtat dhe liritë e njeriut, shtetin ligjor dhe parimin e sundimit të ligjit, organizimin dhe funksionimin e sistemit politik në shtet (autoritetet legjislativë, ekzekutive dhe gjyqësore), zgjedhjet dhe të drejtën zgjedhore, administratën shtetërore dhe publike, partitë politike dhe organizatat e shoqërisë civile, format e menjëhershme demokratike të deklarimit të qytetarëve (referendumi dhe format e tjera të demokracisë së drejtpërdrejtë), vetëqeverisja lokale dhe format e tjera të pjesëmarrjes qytetare (iniciativat qytetare), mediat, rendi ndërkombëtar dhe të tjera.

Temat më të gjera në fushën e edukimit politik përfshijnë tema klasike sociologjike si popullsia, familja, grupet e tjera shoqërore, individi dhe shoqëria, kultura dhe identiteti, feja, multikulturalizmi, konfliktet shoqërore, vlerat shoqërore si paqja, dialogu shoqëror dhe antiteza e tyre ndaj dhunës, etj. Për më tepër, ky grup përfshin edhe tema socio-ekonomike si modelet e sistemeve ekonomike, punën dhe papunësinë, modelet e mbrojtjes sociale, sipërmarrjen dhe, së fundi, temat historike që lidhen me proceset historike dhe faktorët që ndikojnë në shoqërinë moderne, shtetin dhe politikën.

Për dallim nga arsimi fillor, ku shumica e temave të mësipërme janë të integruara në një lëndë të veçantë “Arsimi qytetar”, e cila është lëndë e detyrueshme në klasën e tetë dhe të nëntë të arsimit fillor, në arsimin e mesëm këto tema janë të shpërndara në disa lëndë, duke përfshirë “Arsimin qytetar”, i cili mësohet vetëm në shkollat e mesme profesionale.

Në këtë pjesë të analizës, theksi vihet në temat më të ngushta në fushën e edukimit politik në programet mësimore për shkollat e mesme në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Qasja më e ngushtë pranohet për dy arsye. Së pari, nëse mbulojmë shumicën e temave që lidhen me shoqërinë nën edukimin politik, atëherë rrezikojmë të fshijmë çdo kufi midis sociologjisë, historisë, edukimit qytetar nga njëra anë dhe edukimit politik nga ana tjetër. Kështu, edukimi politik, pa arsyetim, do të përdoret si një term i përgjithshëm për gjithçka që është lëndë e studimit të shkencave shoqërore.

Së dyti, një qasje e tillë nuk do të rezultojnë me përfundimin se është e pamundur të kemi një disiplinë të veçantë mësimore “edukim politik” sepse fushëveprimi i saj do të ishte aq i gjerë sa do të ishte e pamundur të hartohet një program mësimor i përshtatur

për nxënësit e shkollave të mesme me qëllime realiste dhe pritshmëri realiste për kompetencat që duhet të fitojnë nxënësit.

Sigurisht, një përfundim i tillë do të ishte i pambështetur nëse programi mësimor për edukim politik do të përqendrohej në temat më të ngushta të përmendura në fushën e edukimit politik. Kjo qasje nuk do të thotë që ne hyjmë në studimin tonë me një përfundim a-priori se vetëm një disiplinë mësimore e veçantë e quajtur edukim politik mund të arrijë qëllimin e dëshiruar për qytetarë të ndërgjegjshëm dhe aktivë në një shoqëri demokratike, megjithëse ky opsion ka avantazhet e veta, të cilat i analizojmë në detaje në studimin.

Në vijim, analizojmë programet mësimore për lëndët Sociologji për arsimin e mesëm, gjimnaz (lëndë e detyrueshme për vitin e dytë dhe lëndë zgjedhore për vitin e tretë) dhe Hyrje në drejtësi (lëndë zgjedhore për vitin e tretë), ndërsa për programin e arsimit të mesëm profesional të dizajnuar në mënyrë modulare për Arsimin qytetar (lëndë e detyrueshme për vitin e parë për të gjitha profilet), nga viti shkollor 2018/2019 në fazë eksperimentale në tetë shkolla të mesme profesionale (Ajrollai, Çeshlarov, Çonteva, Mickovska Raleva 2020).

Programe mësimore	Viti i parë	Viti i dytë	Viti i tretë	Viti i katërt
Arsimi i mesëm - gjimnaz		Sociologji (lëndë e detyrueshme)	Hyrje në drejtësi (lëndë zgjedhore) Sociologji (lëndë zgjedhore)	Sociologji (lëndë zgjedhore)
Arsimi i mesëm profesional (katër vjet)	Arsim qytetar (lëndë e detyrueshme) E drejta dhe rregullimi shtetëror (lëndë e detyrueshme për profesionin juridik dhe ekonomik)		Sociologji (lëndë e detyrueshme)	

Tabela 1: Përmbledhje e lëndëve që lidhen me edukimin politik në arsimin e mesëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Burimi: Byroja për Zhvillimin e Arsimit dhe Qendra për Arsimin Profesional dhe Trajnim

Në programin mësimor për Sociologji si lëndë e detyrueshme për vitin e dytë të arsimit të mesëm në seksionin dedikuar institucioneve sociale, një nga qëllimet mësimore mbulon temat e mëposhtme: “politika, qeveria dhe shteti (karakteri i shtetit: aparati politik, territori, drejtësia, përdorimi i forcës; shteti modern dhe të drejtat civile; partitë politike; demokracia; sistemet partiake)”, me qëllim që nxënësit të fitojnë kompetencat e mëposhtme: “të shpjegojnë karakteristikat e shtetit; të përcaktojnë shtetin modern; të shpjegojnë rolin e partive politike në shoqërinë demokratike; të shpjegojnë sistemin e votimit në Republikën e Maqedonisë së Veriut; të numërojnë llojet e demokracisë)” (Programi mësimor në Sociologji për vitin e dytë: lëndë detyrueshme 2002).

Në programin mësimor për Sociologji si lëndë zgjedhore për vitin e tretë të arsimit të mesëm, temat që trajtohen janë në nivel të avancuar, që rezultojnë nga interesi i veçantë i nxënësve që kanë zgjedhur këtë lëndë. Në këtë drejtim, njohuritë zgjerohen me tema mbi “qeverisjen dhe politikën në botën moderne”, ndërsa përpunohen njësitet mësimore: shpërndarja globale e demokracisë liberale, sistemet partiake në shoqëritë moderne, globalizimi dhe lëvizjet shoqërore, dhe lëvizjet nacionaliste sot. Qëllimi është nxënësit të pajisen me kompetenca “të tregojnë shembuj të shpërndarjes globale të demokracisë liberale, të përshkruajnë sistemet partiake në shoqëritë moderne, të përcaktojnë shkaqet e lëvizjeve sociale në suazat e globalizimit dhe të shpjegojnë shfaqjen e lëvizjeve nacionaliste sot” (Programi mësimor i Sociologjisë për vitin e tretë: lëndë zgjedhore 2002).

Në programin mësimor për Hyrje në të drejtën si lëndë zgjedhore për vitin e tretë, theksi vihet në nocionin e shtetit, karakteristikat e shtetit, vendin e tij në sistemin politik, institucionet shtetërore dhe funksionet e shtetit. Në mënyrë të përmbledhur, nëpërmjet sistemit normativ-institucional, qëllimi është që nxënësit të njihen me marrëdhëniet midis shtetit dhe ligjit përkatësisht vendin e shtetit në rendin juridik (Programi mësimor për Hyrje në drejtësi për vitin e tretë: lëndë zgjedhore 2002).

Programi për Arsim qytetar i dizajnuar në mënyrë modulare (lëndë e detyrueshme për vitin e parë për arsimin e mesëm profesional për të gjitha profilet) nga viti 2019 ka një qasje dukshëm më moderne duke lidhur njohuritë teorike dhe aftësitë praktike që nxënësit duhet të fitojnë në mënyrë që të jenë në gjendje të angazhohen në mënyrë aktive në rendin politik demokratik. Në mënyrë ilustrative, në pjesën “Qytetari dhe shteti” përfshihen temat e mëposhtme: vlerat demokratike, qeverisja në funksion të qytetarëve, organizimi i pushtetit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, sundimi i ligjit, zgjedhjet dhe proceset demokratike në shoqëri dhe roli shoqëror i shtetit dhe administratës publike. Në pjesën “Qytetari dhe bota” përfshihen temat: globalizimi dhe shoqëria, Republika e Maqedonisë së Veriut në organizatat ndërkombëtare dhe Republika e Maqedonisë së Veriut si pjesë e Evropës. Qëllimi është që nxënësit të njihen me vlerat demokratike, të njihen me nocionet e pushtetit, fuqisë, por edhe transparencës, llogaridhënies dhe shpërdorimit të pushtetit, të njihen me organizimin e pushtetit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, përkatësisht të njihen me organizimin dhe kompetencat e autoriteteve legjislativë, ekzekutive dhe gjyqësore, si dhe me vetëqeverisjen lokale dhe procesin e decentralizimit të pushtetit, të njihen me konceptin e shtetit ligjor, me problemet e nepotizmit dhe korrupsionit me llojet

e sistemeve zgjedhore dhe sistemin zgjedhor në Republikën e Maqedonisë së Veriut, me administratën shtetërore dhe publike, ndërsa në pjesën kushtuar Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe organizatave ndërkombëtare me llojet dhe kompetencat e organizatave ndërkombëtare dhe pozicionin e vendit tonë në to. Në pjesën vendi jonë dhe Evropa duhet të njihemi me vlerat evropiane dhe diversitetin kulturor në Evropë. Mënyra e transferimit të njohurive dhe aftësive është një kombinim i të mësuarit, debatit midis nxënësve, hulumtimit të pavarur dhe në grup, përgatitjes së eseve të shkurtra dhe fitimit të aftësisë për të përdorur TIK në hulumtimin dhe kërkimin e informacioneve. Në këtë kuptim, ky program është më i afërt me programet moderne arsimore të edukimit politik, ku balancohet mes njohurive teorike dhe zbatimit praktik të njohurive të fituara me theks të veçantë në aftësimin e nxënësve të eksplorojnë, të mendojnë në mënyrë kritike dhe të nxjerrin përfundime. (Programi për Edukim qytetar i hartuar në mënyrë modulare 2019).

Ndryshe nga programi për arsim qytetar i vitit 2019 i dizajnuar në mënyrë modulare, i cili është një shembull i mirë i një programi mësimor modern me përmbajtje në frymën e vlerave demokratike, publiku maqedonas në vitet e fundit është prezantuar me më shumë shembuj të përmbajtjes së papërshtatshme në arsimin qytetar, sociologji dhe tekstet e shoqërisë që kanë qenë në përdorim aktiv në shkolla për disa vjet. Kështu, në tekstin shkollor për arsim qytetar për klasën e 8-të përhapet stereotipi për “gra të mira dhe të këqija” duke pretenduar se vetëm “gratë e respektuara dhe nënat e shëndetshme mund të sigurojnë familje të shëndetshme” (“Tërhiqet teksti shkollor për Arsim qytetar për klasën e 8-të” 2017). Teksti i vitit të tretë i sociologjisë nga viti 2004 stereotipizon njerëzit e varfër si “njerëz me aftësi dhe shkathtësi të ulëta, pa ose me arsim të ulët dhe të paaftë për gjëra më komplekse” (“Të varfrit janë të paaftë, gratë lindin, lajnë dhe qepin, ndërsa burrat që ndihmojnë në shtëpi janë të mefshtë dhe të dobët - qëndron në tekstin diskriminues të vitit të tretë për sociologji” 2021). Në një libër shkollor për arsimin qytetar për klasën e tetë, promovohet një parim autoritar i qëndrimit ndaj pushtetit duke pohuar se “Puthja e dorës së të moshuarve është një shprehje e respektit ndaj autoritetit, ndërsa qytetarët besnikë janë të gatshëm të ndjekin rregullat dhe rregulloret në shoqëri dhe sikur të duhet të heqin dorë nga liritë e tyre” (Librat shkollorë për krijimin e njerëzve të nënshtruar ose qytetarë të bindur 2014).

Në fund, por jo më pak e rëndësishme, janë format e pjesëmarrjes së nxënësve në vendimmarrje në shkollat e mesme përmes organeve të nxënësve në suazat e organizimit të shkollës së mesme. Edukimi politik dhe demokratik mund të fitohet përveç mësimit të lëndës dhe në mënyrë praktike, përmes organizimit të shkollës së mesme dhe karakteristikave të saj si zgjedhjet, organizimi përfaqësues, pjesëmarrja në vendime etj. Shkollat e mesme kanë mundësi të marrin vendime për format e organizimit të shkollave të mesme dhe pjesëmarrjen në vendimmarrje (Jovanov, Stankovski 2015). Megjithatë, organizimi i shkollës së mesme nuk rregullohet ose garantohet me ligj, siç është rasti me organizimin e studentëve përmes Ligjit për arsimin e lartë ose organizimin e të rinjve në nivel lokal përmes Ligjit për pjesëmarrje rinore dhe politika rinore.

Koncepti, objektivat dhe përmbajtja tematike e lëndës “Arsimi qytetar” në arsimin fillor në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe ndikimi i tyre mbi edukimin politik të nxënësve

Lënda “Arsim qytetar” është lëndë e detyrueshme në klasën e tetë dhe të nëntë të arsimit fillor në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Qëllimi kryesor i arsimit qytetar në shkollat fillore është t’u mundësojë “vendeve të edukojnë qytetarët për të drejtat dhe përgjegjësitë, të zhvillojnë një sistem vlerash që respekton të drejtat e njeriut, dhe në këtë kontekst të drejtat e fëmijëve, si dhe pranimin dhe respektimin e diversitetit” (Mickovska, Çeshllarov, Mickovska Raleva 2016). Edhe pse edukimi qytetar nuk mund të barazohet me edukimin politik, as, duke u nisur nga mosha e nxënësve në arsimin fillor, nuk është e mundur të organizohet mësimi i edukimit politik, por megjithatë kjo siguron përgatitje të mirë dhe është një bazë e shkëlqyeshme për përfshirjen e edukimit politik në mësimin e nxënësve brenda arsimit të mesëm.

Përmes arsimit dhe përvetësimit të aftësive praktike për shoqërinë civile, ndërtimit të përgjegjësisë për veprimet e tyre, sensibilizimit ndaj identitetit, kulturës, por edhe pikëpamjeve dhe opinioneve të të tjerëve, inkurajimit të bashkëpunimit dhe tejkalimit të konflikteve përmes dialogut dhe në mënyrë paqësore, fuqizimit të mendimit kritik dhe konkluzionit, ndërtimit të ndjenjës së solidaritetit dhe përkatësisë në komunitet, ndërtimit të lidhjes me të drejtat e njeriut, demokracinë, drejtësinë, barazinë dhe ligjshmërinë si vlera themelore shoqërore, nxënësit fillojnë procesin e zhvillimit personal në qytetarë aktivë që marrin pjesë në procesin politik demokratik të vendit të tyre.

Në programin mësimor për Arsim qytetar për klasën e tetë, përveç temave të tjera, ka edhe përmbajtje që hyjnë në fushën e edukimit politik. Me temën e përgjithshme “Qytetari dhe shteti”, nxënësit njihen me dallimin midis shoqërisë dhe shtetit, rregullimin shtetëror, qytetarinë aktive, ndarjen dhe organizimin e pushtetit, kushtetutën si një akt themelor juridik dhe funksionet e shtetit. Nxënësit gjithashtu njihen me organizatat ndërkombëtare, mënyrën e funksionimit të tyre, organizatat më të rëndësishme ndërkombëtare globale dhe rajonale, përfitimet për vendet nga pjesëmarrja e tyre në organizatat ndërkombëtare dhe, në veçanti, rolin e organizatave ndërkombëtare në mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve (Programi mësimor për arsim qytetar për klasën e tetë 2018).

Në programin mësimor për klasën e nëntë, në mesin e temave të tjera, nxënësit njihen me sundimin e ligjit dhe shtetin e së drejtës, si dhe korrupsionin si një problem kyç shoqëror në funksionimin e sundimit të ligjit, zgjedhjeve dhe sistemeve zgjedhore, administratës shtetërore dhe publike, por edhe me Bashkimin Evropian dhe integrimin evropian të Republikës së Maqedonisë së Veriut (Programi mësimor për Arsimin qytetar për klasën e nëntë 2018).

Nga ajo që u tha më sipër, mund të konkludojmë se, të paktën në nivelin e planeve dhe programeve, arsimi fillor është një vend për socializimin fillestar politik të të rinjve dhe përgatitjen e tyre për përfshirje aktive në jetën shoqërore. Megjithatë, ajo që

mungon nuk është vetëm prezantimi teorik i temave të përmendura, por edhe siguri i përmbajtjes që në terma praktikë do të inkurajojë, por edhe trajnojë të rinjtë për pjesëmarrje aktive politike ose, edhe më gjerësisht, pjesëmarrje aktive qytetare.

Por përkundër këtij disavantazhi, është pozitive që në krahasim me arsimin e mesëm (me përjashtim të arsimit të mesëm profesional) ku ka shumë më pak tema që lidhen me edukimin politik dhe ato shpërndahen në lëndë më të ndryshme, në arsimin fillor ekziston një qasje më e gjerë për sa i përket fushëveprimit të temave dhe lidhjes së tyre në një lëndë të veçantë.

Edukimi politik në arsimin e mesëm në Maqedoninë e Veriut – përfitimet dhe rreziqet

Strategjia për arsim për vitin 2018-2025 (Strategjia 2018) në pjesën kushtuar arsimit të mesëm të përgjithshëm i jep përparësi përmirësimit të përmbajtjes së arsimit të mesëm me qëllim që “arsimi i mesëm (të) kontribuojë në njohjen e të drejtave të njeriut, respektimin e diversitetit dhe praktikimin e vlerave demokratike te nxënësit” (Strategjia 2018: 45).

Përvoja e deritanishme me arsimin qytetar në shkollat fillore dhe të mesme tregon se mësimi dhe debatimi rreth politikës nuk duhet të jetë një temë tabu në sistemin arsimor të një vendi të qeverisur në mënyrë demokratike. Në analizën “Realizimi i procesit mësimor për arsim qytetar në shkollat e mesme¹” të Qendrës Maqedonase për Edukim Qytetar, gjysma e nxënësve të anketuar besojnë se arsimi qytetar duhet të mësohet në shkollat e mesme, dhe një përqindje edhe më e lartë e mësimdhënësve (më shumë se 60%) pajtohen me këtë pikëpamje. Megjithatë, shumica e pjesëmarrësve të anketuar u përgjigjën se “më pak interesante” janë temat që kanë të bëjnë me organizimin e pushtetit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, zgjedhjet dhe, në përgjithësi, proceset demokratike. Në të njëjtën kohë, mësimdhënësve u mungon mbështetja më e madhe në aspektin e trajnimit mbi temat: pushteti në funksion të qytetarëve, organizatave të shoqërisë civile dhe grupeve për avokim. Është interesante, se për sa i përket metodave, nxënësit janë të mendimit se vizita e institucioneve për t’u njohur me punën e tyre është një metodë e dobishme e të mësuarit, ndërsa mësimdhënësit u përgjigjën se kjo metodë është “më pak e zbatueshme” (Ajrullai, Çeshllarov, Çonteva, Mickovska Raleva 2020: 44-45). Megjithëse inkurajon qëndrimin pozitiv të nxënësve dhe mësimdhënësve ndaj nevojës për të mësuar Arsimin qytetar si lëndë (ku gjithashtu përfshihen tema më të ngushta në fushën e edukimit politik), përmbajtja e përgjigjeve është shqetësuese. Gjegjesisht, duke mos nënvlerësuar rëndësinë e të ashtuquajturave aftësi jetësore që nxënësit preferojnë të studiojnë, injorimi i temave politike në një kuptim të ngushtë si pushteti, zgjedhjet, partitë politike, proceset demokratike të vendimmarrjes është një shenjë jashtëzakonisht negative e vitalitetit të një rendi demokratik.

Ndoshta një pjesë e qëndrimit negativ të nxënësve ndaj këtyre temave është për shkak të faktit se mësimdhënësit, sipas përgjigjeve të tyre, nuk janë mjaft të përgatitur për ta, por edhe duke e shënuar vizitën në institucione si një vend ku nxënësit në praktikë hasen me politikën si metoda “më pak e zbatueshme” e mësimdhënies përkundër qëndrimit të nxënësve për t’i demotivuar më tej ata. Megjithatë, nuk do të jetë një mbivlerësim nëse konkludojmë se qëndrimi negativ është gjithashtu një reflektim i mosbesimit të përgjithshëm në politikë, në institucionet e pushtetit dhe, në përgjithësi, në apatinë gjerësisht të përhapur shoqërore. Nxënësit e shkollave të mesme janë shumë të rinj sipas moshës për të ndërtuar qëndrime të tilla nga përvoja e tyre, kështu që mund të konkludojmë se ato qëndrime përcillen nga familja dhe mjedisi në të cilin ata jetojnë. Nëse kjo është e vërtetë, kjo situatë është shqetësuese në mënyrë plotësuese, sepse

¹ [Istrazuvanje-za-gragjansko-obrazovanie-vo-sredno_MK.pdf \(mco.org.mk\)](https://mco.org.mk/Istrazuvanje-za-gragjansko-obrazovanie-vo-sredno_MK.pdf)

tregon se familja dhe mjedisi nuk janë hapësira për socializimin e duhur politik në vendin tonë.

Në një mjedis të tillë shoqëror, është pothuajse e pamundur të presësh konsolidimin e demokracisë në vendin tonë. Shumë më keq, ne tashmë po përballemi me një proces radikalizimi politik, veçanërisht në mesin e të rinjve, dhe populizëm në rritje si një alternativë ndaj procesit demokratik diskutues. Në pjesën e mëposhtme të analizës, të dhënat e hulumtimit janë në mbështetje të këtij përfundimi.

Përballë këtyre tendencave, është e nevojshme të merren parasysh argumentet pro dhe kundër futjes së edukimit politik si lëndë e veçantë në vitet e fundit të arsimit të mesëm.

Argumenti i parë që mbështet një vendim të tillë është fakti se shumica e nxënësve tashmë në arsimin e mesëm fitojnë të drejta politike: shumica e tyre në vitin e fundit të arsimit të mesëm fitojnë të drejtën e votës aktive dhe pasive, dhe madje edhe në moshën 15 vjeç, nën kushte të përcaktuara ligjërisht (zakonisht nxënësit në vitin e parë të arsimit të mesëm) fitojnë të drejtën të krijojnë dhe të jenë anëtarë në shoqatat e qytetarëve, që është një formë e rëndësishme e aktivizmit social (Ligji për shoqata dhe fondacione 2010 dhe kështu me radhë). Si votues, ata duhet të marrin vendime politike të përgjegjshme dhe të informuara. Ndërtimi i një qëndrimi politik varet drejtpërdrejt nga niveli dhe lloji i edukimit politik të qytetarit, prandaj, vendi më i mirë për edukimin politik është sistemi arsimor. Avantazhi i edukimit politik brenda sistemit arsimor është roli i institucioneve dhe profesioneve në përgatitjen dhe zbatimin e programeve mësimore. Në këtë mënyrë, debati politik dhe pikëpamjet politike kanalizohen në procese demokratike në vend që të lihen në një element të dominuar nga radikalizmi dhe ekstremizmi.

Argumenti tjetër në mbështetje të futjes së edukimit politik janë dallimet në fokus në mes të arsimit qytetar, sociologjisë dhe edukimit politik. Ato plotësojnë njëra-tjetrën, por nuk janë identike. Duke pasur parasysh gjerësinë e temave të përfaqësuara në edukimin qytetar dhe sociologji dhe metodën e analizës së tyre, ekziston nevoja për t' u përqendruar në procesin politik përmes metodës së shkencave politike.

Së fundi, edukimi politik do të kontribuojë edhe në rritjen e atraktivitetit të studimeve politike, të cilat, sipas interesit të të diplomuarve, kanë qenë në krizë për një dekadë në të gjitha universitetet e vendit tonë. Shkencëtarët politikë janë pjesëmarrës kyç në debatin politik me ndikim të madh në opinionin publik dhe në proceset e krijimit të politikave cilësore. Komuniteti demokratik nuk guxon të jetë indiferent ndaj pozitës së shkencave politike në shoqëri.

Argumenti kryesor kundër, ose kundërshtimi ndaj, edukimit politik është rreziku i ndikimit politik në sistemin arsimor, dhe se programi do të zgjerohet në një shkallë që do të rëndonte procesin arsimor. Duke mos nënvlerësuar mundësinë e abuzimit, mund të konkludojmë se institucionalizimi i edukimit politik ofron mjete më efektive për të luftuar abuzimin sesa injorimi i rëndësisë së politikës për funksionimin e demokracisë dhe shoqërisë në tërësi.

**Qëndrimet dhe perceptimet
e të rinjve në Republikën e
Maqedonisë së Veriut
rreth nevojës për edukim politik**

Analiza e tre faktorëve në mesin e të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut është jashtëzakonisht e rëndësishme për të theksuar nevojën për edukim politik dhe socializim më të gjerë politik në mesin e të rinjve, veçanërisht kur ekziston hapësirë për shqetësim kur analizohen këto kategori. Së pari, qëndrimet dhe perceptimet politike në mesin e të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut, të analizuar në kontekstin e një periudhe të caktuar kohore prej gati dy dekadash, tregojnë më së miri nëse dhe sa hapësirë për edukim politik ekziston në mesin e popullatës së re në vend, por edhe cilat sfera janë më urgjente për t'u adresuar, si dhe nëse kjo mund të adresohet përmes trajnimeve formale jashtë përmbajtjeve shkollore ose si pjesë formale e procesit arsimor. Së dyti, edukimi mediatik tregon aftësinë që informacioni tek të rinjtë të merret dhe përpunohet në mënyrë kritike dhe racionale, por edhe deri në cilën shkallë kjo popullatë ka zhvilluar imunitetin nga mediat ndaj lajmeve të rreme dhe teorive të konspiracionit. Mungesa e edukimit mediatik mund të krijojë probleme serioze në ndërtimin e qëndrimeve politike duke pasur parasysh mjediset parësore nga të cilat të rinjtë marrin informacion rreth kategorive politike dhe ngjarjeve të përditshme, të cilat natyrisht janë interneti, rrjetet sociale dhe televizioni, të cilat padyshim janë të mbushura me përmbajtje keqdashëse. Së fundi, suksesi i arsimit në vend, i cili është i lidhur ngushtë me pjesëmarrjen e ardhshme politike të të rinjve, mund të matet dhe analizohet përmes rezultateve të testeve PISA, të cilat nuk tregojnë një nivel të lakmueshëm suksesi në kontekstin lokal.

Pikëpamjet politike të të rinjve në RMV

Qëndrimet politike në mesin e të rinjve në RMV mund të monitorohen për një periudhë të gjatë kohore përmes studimeve që ofrojnë një pasqyrë të gjatë kohore në perceptimet e të rinjve në lidhje me dukuritë dhe fenomenet politike. Në periudhën nga viti 2006 deri në vitin 2022, janë përgatitur një numër studimesh që tregojnë perceptime të vështira ose të pandryshueshme midis të rinjve në RMV për interesin në politikë, kënaqësinë me përfaqësimin e të rinjve, vlerat demokratike dhe qëndrimin ndaj grupeve të marginalizuara, besimin në institucionet e qeverisë, besimin e përgjithshëm dhe prirjen ndaj disponimeve dhe ndjenjave autoritare. Për të kapur perspektivën kohore, ku është e mundur, të dhënat janë krahasuar me studime që bënin pyetje të ngjashme ose identike me popullatën e re, me vërejtje të përshtatshme metodologjike aty ku ka dallime në formulime ose në kuptimin e pyetjeve.

Një nga kategoritë themelore që tregon se ka nevojë për futjen e edukimit politik në mesin e popullatës së re është **interesi në politikë**, vendore dhe ndërkombëtare. Në përgjithësi, 16.8% e të anketuarve të rinj treguan interes në politikë në vitin 2019 (Topuzovska-Latkovic et al. 2019)² ndërsa ky numër në 2006 ishte shumë më i ulët – 7% (Taleski et al. 2006). Kjo është një rritje e konsiderueshme gjatë një periudhe prej 13 vjetësh, dhe në vitin 2019, interesi më i madh u tregua nga të rinjtë kryesisht në politikën lokale (22.8%), politikën kombëtare (20.5%) dhe më pak interes për politikën

² [15292.pdf \(fes.de\)](#)

e BE-së (17.6%), SHBA (12.9%) dhe Rusi (8.4%). Duket se interesimi për politikë po zvogëlohet te të rinjtë, pasi ajo po largohet nga problemet e tyre të përditshme dhe lëviz nga sfera lokale në atë ndërkombëtare, gjë që është mjaft e kuptueshme duke pasur parasysh përparësinë mbi të cilën nivelet e ndryshme të aktivitetit të organizuar politik ndikojnë në jetën e përditshme të të rinjve.

Ajo që është interesante është se në vitin 2006, shumë më tepër të rinj deklaruan se u përkisnin partive politike - 15%, që është një kundërpikim në dukje krahasuar me përqindjen e të rinjve që treguan interes në politikë – vetëm 7%. Kjo flet qartë në favor të natyrës instrumentale të pjesëmarrjes politike midis të rinjve, të cilët shohin në partitë politike një instrument për arritjen e disa qëllimeve ekzistenciale afatshkurtra (punësimi mbi të gjitha), dhe vetëm atëherë një forum autentik përmes të cilit ata mund të shprehin pikëpamjet, idetë dhe aktivizmin e tyre. Gjetje të tilla konfirmohen në sondazhet e fundit që kanë të bëjnë me çështjen e interesit të të rinjve në politikë, kështu që në sondazhin e Fondacionit Westminster për Demokraci³ 2021 mbi pjesëmarrjen socio-politike të të rinjve në RMV, edhe 57% e të anketuarve nuk janë aspak të interesuar dhe nuk ndjekin ngjarjet politike. Kjo tregon qartë se interesi për politikë jo vetëm që është instrumental te popullata e re por edhe relativisht i dobët përkatësisht te pjesa më e madhe e tyre ka mosinteresim për të marrë pjesë.

Kjo nuk lidhet vetëm për interesin për politikë por **edhe kënaqësinë e shfaqjes së interesave të të rinjve në politikë**, që është një nga faktorët që e dikton drejtpërdrejtë motivimin e të rinjve për interes dhe pjesëmarrje në jetën politike. Kështu, sondazhet tregojnë se deri në 64.8% e të rinjve janë të pakënaqur me vendin e tyre në shoqëri dhe më pak se një e treta (29.2%) besojnë se autoritetet në përgjithësi janë të njohura me nevojat dhe problemet e të rinjve (Gjorgjovska dhe Galevski, 2021). Përveç kësaj, 62% e të rinjve të anketuar besojnë se Qeveria nuk i kushton kohë të mjaftueshme zgjidhjes së problemeve të të rinjve. Nëse i shtojmë kësaj 75% të të anketuarve që nuk janë konsultuar kurrë për ndonjë vendim nga institucionet, është e qartë se ka pakënaqësi të dukshme midis të rinjve me përfaqësimin në politikë, gjë që sigurisht zvogëlon motivimin për të marrë pjesë në mënyrë aktive në sferën publike përmes veprimit politik.

Lidhur me çështjen e **vlerave demokratike dhe autoritare** dhe vetëm analizë sipërfaqësore të të dhënave (Topuzovska-Latkoviç et al. 2019)⁴ që janë në dispozicion tregojnë se vlerat politike autoritare ende luajnë një rol relativisht të madh në mjedisin shoqëror të të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Kështu, 71.3% e të rinjve besojnë se Maqedonia duhet të ketë një udhëheqës që do ta udhëheqë atë me një dorë të fortë për të mirën e përbashkët, të shoqëruar nga nevoja për një parti të fortë që do të përfaqësojë popullin e zakonshëm – 68.5%. Mund të supozohet se ata janë statistikisht e njëjta masë e të anketuarve që iu përgjigjën të dy pyetjeve në mënyrë pozitive, dhe këto përgjigje tregojnë për disa fenomene. Mbi të gjitha, të dhëna të tilla

³ <https://www.wfd.org/what-we-do/resources/wfd-study-young-people-north-macedonia-are-largely-dissatisfied-their-place>

⁴ [15292.pdf \(fes.de\)](#)

krijonjë një terren pjellor për populizmin ekonomik dhe me ngjyrë kombëtare të motivuar nga ndjenja e përfaqësimit të pamjaftueshëm të të rinjve në jetën politike, paaftësia për të ndikuar në proceset politike (distanca e pushtetit) dhe pakënaqësia me aktorët politikë ekzistues në arenën politike. Ajo që është pozitive është se në mesin e të rinjve ka mbështetje relativisht të ulët për zgjidhjen e dhunshme të konflikteve (12.5%), si dhe mbështetje relativisht të ulët për një diktaturë që do të futej si regjim në rrethana të caktuara (17.4%).

Të rinjtë në Republikën e Maqedonisë së Veriut kanë një akuzë serioze autoritare, veçanërisht kur bëhet fjalë për vlera që promovojnë tema etnike/kombëtare ose qeverisje demokratike të shtetit (në krahasim me qasjen e “dorës së fortë”). Ky ton autoritar dhe shpesh intolerant është i dukshëm në kategori të tjera statistikore, veçanërisht në qëndrimin ndaj grupeve të marginalizuara, dhe veçanërisht pakicave etnike dhe seksuale, gjë që tregon një situatë shqetësuese në popullatë që duhet të përfaqësojë mjedisin më liberal dhe tolerant shoqëror. Në të njëjtën kohë, analiza gjatësore e të dhënave në vitin 2006 dhe 2019 tregon se ka përparim të kufizuar në perceptimet ndaj pakicave etnike dhe seksuale.

Për sa i përket **perceptimeve ndaj grupeve të marginalizuara shoqërore në shoqëri**, ka ndryshime të caktuara midis 2006 dhe 2019. Megjithatë, është e qartë se “toni” themelor i humorit publik midis të rinjve mbetet kryesisht i barabartë, d.m.th. të rinjtë në RMV tregojnë më shumë solidaritet dhe tolerancë ndaj kategorive të rrezikuara shoqërore dhe shëndetësore sesa ndaj pakicave seksuale dhe etnike. Kjo tregon një popullsi të re që është shoqërisht e ndjeshme, por më pak e ndjeshme ndaj “tjetërsisë” në shoqëri, duke treguar vlera dukshëm më të ulëta në kategoritë e pakicave seksuale dhe etnike.

	Youth Aspiration Survey 2006			Studim për të rinjtë në RMV 2019		
	Të drejtat duhet të përmirësohen	Ata kanë të drejta të mjaftueshme	Të drejtat duhet të reduktohen	Ata nuk kanë të drejta të mjaftueshme	Ata kanë të drejta të mjaftueshme	Ata kanë tepër të drejta
Gra	50%	40,6%	6,1%	38,1%	53,2%	8,6%
Bashkësi etnike	21,5%	47,4%	25,6%	35,2%	50,2%	14,6%
Homoseksualë/ LGBT	12,6%	22%	49%	33,8%	44,1%	22,1%
Personat me nevoja të veçanta	90%	7,4%	0,9%	64,4%	28,3%	7,3%
Njerëz të varfër	89,2%	6,3%	1,4%	69,8%	24,0%	6,2%

Tabela 3: Përmbledhje e qëndrimeve të të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut në lidhje me grupet sociale të marginalizuara në periudhën 2006-2019

Burimi: Taleski et al. 2006 dhe Topuzovska-Latkovic et al. 2019

Për shembull, është e qartë se nuk ka mungesë solidariteti ndaj personave me aftësi të kufizuara dhe personave që janë të kërcënuar nga shoqëria, edhe pse në të dyja kategoritë ka një rënie të madhe të mbështetjes për realizimin e të drejtave më të mëdha, diku mbi 20%, që është një e dhënë shqetësuese në vetvete. Rritja në kategorinë e atyre që besojnë se këto dy kategori të personave kanë shumë të drejta është gjithashtu e dukshme, dhe disa herë, edhe pse masa statistikore e atyre që besojnë se njerëzit me aftësi të kufizuara dhe personat me disavantazh social kanë të drejta të mjaftueshme (ose ata do t'i zvogëlonin ato) mbetet bindshëm nën 10%. Megjithatë, vlerat statistikore në këto dy kategori të qytetarëve janë shumë më të larta se në tre kategoritë e tjera, dhe veçanërisht në pakicat etnike dhe seksuale.

Në këtë kuptim, mbështetja më e vogël sociale për realizimin e të drejtave shtesë në vitin 2006 dhe 2019 ka popullsinë LGBT, edhe pse numri i atyre që besojnë se kjo popullsi nuk ka të drejta të mjaftueshme është pothuajse tre herë më i lartë, gjë që ende tregon një sensibilizim të caktuar në mesin e të rinjve për këto kategori gjatë një periudhe prej 13 vjetësh. Në të dy seritë e gjykimeve kundër popullatës LGBT, rezistenca më e madhe ndodh, dmth, kategoria “kanë shumë të drejta” është statistikisht më e shpeshta, edhe pse këtu ka një rënie të madhe në hapësirën kohore të studiuar, me më shumë se dyfishi, që është sigurisht një trend pozitiv.

Pas popullatës LGBT, kategoria e dytë statistikisht më e rëndësishme për të komentuar janë sigurisht pakicat etnike, ku ka edhe një evolucion të caktuar në perceptime. Megjithëse kategoria e mesme e të rinjve që perceptojnë se pakicat etnike kanë të drejta të mjaftueshme mbetet pothuajse e njëjtë (gati gjysma e masës statistikore), ka një rënie në kategorinë e të rinjve që deklarojnë se pakicat etnike kanë shumë të drejta, dhe ka gjithashtu një rritje në kategorinë e të rinjve që besojnë se pakicat etnike nuk kanë të drejta të mjaftueshme, me pothuajse 14%, gjë që përfaqëson një evolucion solid të sensibilizimit për të drejtat e pakicave etnike.

Ndoshta të dhënat më interesante për analizë janë të drejtat e grave, ku tendencat janë krejt e kundërta e asaj që mund të vërehet në pakicat etnike dhe seksuale. Konkretisht, perceptimet e të rinjve për të drejtat e grave në shoqërinë tonë kanë parë një rënie të mbështetjes për ushtrimin e më shumë të drejtave të popullsisë femërore prej gati 12%, ndërsa kategoria e mesme e atyre që besojnë se gratë kanë të drejta të mjaftueshme u rrit në periudhën 2006-2019 me pothuajse 13%. Kjo ndoshta tregon një rritje të caktuar të mendimit konservator në lidhje me të drejtat e grave, gjë që nuk është rasti me dy kategoritë e mëparshme.

Qëndrimet tashmë të analizuar midis të rinjve shoqërohen nga një numër perceptimesh të tjera që ia vlen të përmenden shkurtimisht. Një pjesë e tyre i referohen besimit të dobët në institucionet politike dhe besimit më të theksuar në institucionet që disponojnë forcë shtrënguese si ushtria dhe policia, por edhe institucionet fetare (Topuzovska-Latkovic et al. 2019). Këtij i shtohet perceptimi i përmendur tashmë i të rinjve për angazhimin e pamjaftueshëm të Qeverisë për problemet e të rinjve në vend, por edhe perceptimi i 83.9% të të anketuarve se ata nuk mund të ndikojnë në punën e autoriteteve (Gjorgjovska dhe Galevski, 2021). Këto perceptime midis të rinjve shoqërohen me një perceptim negativ të cilësisë së jetës në vend midis të rinjve,

vlerësim të dobët të sistemit arsimor dhe pakënaqësi me politikat rinore dhe përfshirjen e të rinjve në nivel lokal dhe qendror (Georgievska 2021). Në popullsinë e shkollave të mesme, nga ana tjetër, studimi nga Korunovska-Srbijanko dhe bashkëpunëtorët (2011) gjeti probleme të tilla si skepticizmi për mundësinë e pjesëmarrjes në zgjidhjen e problemeve lokale, mosbesimi ndaj qeverisjes lokale, perceptimi i dështimit ekonomik të shtetit dhe vetë-perceptimi i përjashtimit social në çdo nxënës të katërt të anketuar të shkollës së mesme. Nëse kësaj i shtojmë perceptimin e të rinjve se papunësia, largimi i trurit dhe varfëria janë tre problemet më të mëdha me të cilat përballen të rinjtë (Reaktori 2018), është e qartë se tonit autoritar të perceptimeve politike në mesin e të rinjve në RMV i shtohen shqetësime frike reale ekzistenciale, të cilat ndoshta krijojnë një kombinim të rrezikshëm të një organi të ardhshëm votues, kërkesa politike e të cilit do të bazohet shumë më tepër në populizëm, vlera ekzistenciale dhe mbijetuese, jo liberale-demokratike (Inglehart & Welzel 2013), por edhe vlera që do të vlerësohen nga aktorët politikë që ofrojnë zgjidhje të shpejta kundër procedurave demokratike për vlerësimin e të drejtave të njeriut.

Edukimi mediatic në RMV

Edukimi mediatic në kuptimin më të gjerë është përcaktuar si “aftësia për t’iu qasur, analizuar, vlerësuar dhe komunikuar mesazheve në forma të ndryshme” (Aufderheide 2001), dmth. “mbledhja, interpretimi, testimi dhe aplikimi i aftë i informacionit kundër prezantimit dhe qëllimit të tyre mediatic” (Anderson 1981). Përkufizimi i edukimit mediatic tregon qartë një kapacitet të caktuar për mendimin kritik dhe dallimin e përmbajtjes aktuale pas informacionit të vendosur përmes medias, si dhe një kapacitet për të dalluar përmbajtjen që është “midis mendimit dhe tekstit” (Barton dhe Hamilton 1998). I gjithë kuptimi i edukimit mediatic është ngritja e kapacitetit individual për njohjen e rreziqeve dhe rreziqeve që sjellin mediat moderne përmes vendosjes së informacioneve të pasakta, tjerrëse ose gjysmë të vërtetave, d.m.th. “mbrojtja kundër efekteve negative të mediave...përmes trajnimeve konkrete të individëve për edukimin mediatic...ose përmes edukimit mediatic në kontekstin e shkencave sociale” (Potter 2010). Megjithëse nuk ka konsensus në publikun e ekspertëve që është një mënyrë më e mirë për të rritur edukimin e përgjithshëm mediatic (trajnim ose edukimin sistematik), është e qartë se RMV përballlet me një sfidë të madhe në këtë kuptim, duke pasur parasysh gjendjen e dobët të edukimit mediatic, gjë që tregohet nga hulumtimet gjatësore në këtë fushë.

Instituti i Shoqërisë së Hapur në Sofje ka prodhuar Indeksin e Edukimit Medial për gati një dekadë, i cili është një indeks i përbërë i përbërë nga katër komponentë: treguesit e lirisë së medias, treguesit arsimorë (të marrë nga suksesi i testeve PISA të vendeve përkatëse), besimi i përgjithshëm tek njerëzit në shoqëritë e anketuara dhe format e reja të pjesëmarrjes - Indeksi i Pjesëmarrjes Elektronike të Kombeve të Bashkuara (Instituti i Shoqërisë së Hapur Sofje 2017). Për herë të parë, ky indeks u mat në RMV në vitin 2018 dhe rezultati është jashtëzakonisht shqetësues – RMV është e fundit nga të gjitha vendet e matura evropiane me një indeks të edukimit mediatic prej vetëm

10 pikësh indeksi (Instituti i Shoqërisë së Hapur Sofje 2018). Në krahasim, nga 35 vende evropiane të renditura, Finlanda në rangun më të lartë ka një indeks prej 76. Kjo tregon jo vetëm mospërputhjen e madhe midis pjesëve më të zhvilluara dhe më pak të zhvilluara të kontinentit evropian për sa i përket arsimit mediatic, por gjithashtu tregon një korrelacion të drejtpërdrejtë midis zhvillimit ekonomik dhe edukimit mediatic, me devijime më të vogla në vende të caktuara. Në sondazhet e mëvonshme të bazuara në këtë indeks, situata për fat të keq nuk ndryshon në mënyrë dramatike. Megjithëse ka një përmirësim të caktuar në vitin 2019 dhe 2021, është e qartë se RMV mbetet e gozhdur në fund të edukimit mediatic në Evropë (Tabela 1). Rezultate të ngjashme vijnë nga hulumtimi i kryer në RMV që tregon rezultate të ngjashme. Kështu, sondazhi mbi edukimin mediatic i përgatitur në vitin 2020 (Trpevska), sugjeron që megjithëse grupmoshat e reja kanë gjithnjë e më shumë aftësi digjitale të zhvilluara, ekziston një mungesë e përgjithshme e edukimit funksional në të gjitha grupmoshat. Përveç kësaj, të anketuarit janë të vetëdijshëm për dallimet thelbësore në raportimin e mediave për të njëjtën ngjarje, por angazhimi për verifikimin faktik të së vërtetës së një lajmi mungon ose bazohet në komunikimin personal me të afërmit dhe miqtë. Ka gjithashtu shumë pak potencial aktivizimi në popullatën e anketuar mbi 16 vjeç për të reaguar në rast të përmbajtjes që ofendon grupe ose individë, por edhe mungesë motivimi për të përdorur median si një formë të pjesëmarrjes politike. Nga këto rezultate, është e qartë se përveç imunitetit të dobët të informacionit, ekzistojnë sfida në formën e edukimit të përgjithshëm funksional të popullatës, verifikimit të vërtetësisë së lajmeve dhe pasivitetit të popullatës në një nga dimensionet më të rëndësishme të demokracisë moderne pjesëmarrëse – pjesëmarrja në internet.

Vendi	Indeksi i edukimit mediatic 2018	Indeksi i edukimit mediatic 2019	Indeksi i edukimit mediatic 2021
Kroacia	44	43	43
Serbia	31	31	32
Bullgaria	30	32	29
Mali i Zi	28	29	26
Shqipëria	22	22	22
Bosnja dhe Hercegovina	25	24	19
Maqedonia e Veriut	10	12	15

Tabela 2: Indeksi i edukimit mediatic për vendet e Evropës Juglindore

Burimi: Instituti i Shoqërisë së Hapur – Sofje (2018-2021)

Rezultatet e tilla të habitshme tregojnë se popullsia në Republikën e Maqedonisë së Veriut ka një kapacitet jashtëzakonisht të dobët për të njohur, dalluar dhe, mbi të gjitha, filtruar lajmet e rreme, gjysmë të vërtetat dhe spinet informative, domethënë, se ndotja e hapësirës mediatike dhe rrjeteve sociale me informacione të rreme shumë lehtë ndikon në formimin e opinionit publik në vend. Mungesa e një mekanizmi të tillë mbrojtës (imuniteti informativ) është i lidhur ngushtë edhe me prirjen për të besuar në teoritë e konspiracionit, të cilat do të diskutohen më poshtë në analizë, por edhe me performancën e dobët arsimore të sistemit shkollor, mbi të cilin mbështetet vetë indeksi i edukimit mediatik si një nga komponentet kryesore.

Ajo që lë veçanërisht vend për shqetësim dhe hap mundësinë që një numër më i madh i aktorëve socialë të veprojnë, janë vlerat relativisht të larta të sondazheve të opinionit publik kur bëhet fjalë **për të besuar teoritë e konspiracionit dhe lajmet e rreme**. Afiniteti për të besuar teoritë e konspiracionit, dhe veçanërisht lajmet e rreme, shpjegohet nga faktorë të ndryshëm si prirja për të besuar në dikotomitë e vërteta/të rreme, që është një proces shumë më i thjeshtë sesa kontrolli i fakteve (McGrew et al 2017); përpjekje më të ulëta kognitive duke përdorur rrugët mendore periferike për të marrë informacion (Osatuyi & Hughes 2018); dhe mënyra e relaksuar e marrjes së këtyre informacioneve që zakonisht realizohet përmes internetit dhe na kujton zakonet e tjera të përditshme (Kanoh 2018), të tilla si ngrënia dhe pirja, duke krijuar kështu marrje më të lehtë të informacionit me përmbajtje të diskutueshme. Pavarësisht nga shpjegimet psikodinamike për atë që i bën njerëzit të besojnë në lajme të rreme dhe teori konspirative, perceptimet e të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut flasin në drejtim të një prirjeje të theksuar për të besuar në teori konspirative dhe lajme të rreme, ndërsa në disa kategori grupmosha më e re (18-29 vjeç) tregon vlera më të mëdha se grupmoshat e tjera.

Duke pasur parasysh se të rinjtë kryesisht janë të informuar për ngjarjet politike në internet (69,5%), televizion (60,0%) dhe rrjetet sociale (37,8%), bëhet e qartë se këto janë arena mediatike në të cilat fshihen rreziqet më të mëdha të kontaktit me lajmet e rreme dhe teoritë e konspiracionit (Topuzovska-Latkovic et al. 2019). Që një përmbajtje e tillë dominon dhe është lehtësisht e pranueshme për të rinjtë, flet edhe tabela nr.4 në të cilën të dhënat sipas grupmoshave zhvendosen në lidhje me besimin e teorive individuale të konspiracionit, më së shpeshti të bazuara pikërisht në lajme të rreme (Bliznakovski et al. 2021).

Edhe pse vetëm kategoria e subjekteve që pajtohen plotësisht me teoritë e deklaruara të konspiracionit është dhënë në pasqyrë tabelare, dhe kategoria e subjekteve që pajtohen pjesërisht vëren vlera të konsiderueshme, edhe pse jo aq të larta. Megjithatë, në të gjitha kategoritë, përqindja e pikëpamjeve pjesërisht dhe plotësisht afirmative në lidhje me pretendimet e dhëna është shumë më e lartë se përqindja kumulative e të anketuarve që pjesërisht ose plotësisht nuk pajtohen me këto pretendime (ekziston edhe një kategori neutrale, e mesme). I njëjti rast përsëritet në kategorinë më të re të të anketuarve. Përveç kësaj, është e qartë se në përqindjen e qëndrimeve afirmative nuk ka dallime shumë të mëdha midis kategorive të moshës, edhe pse në vende ka variacione të dukshme më të vogla. Ajo që është shqetësuese është se në disa kategori, të anketuarit

më të rinj mbizotërojnë në besimin në teoritë e konspiracionit siç janë pretendimet më poshtë. Kjo tregon qartë se kategoria më e re e anketuar nuk ka imunitet më të madh ndaj informatave, ndërsa një pjesë e shpjegimit mund të lidhet me sasinë më të madhe të kohës që grupi më i ri kalon në internet, si dhe sasinë përgjithësisht më të madhe të informacionit me të cilin të rinjtë vijnë në kontakt në internet dhe rrjetet sociale. Ky ekspozim më i madh ndaj një përmbajtjeje të tillë krijon gjithashtu një gjasë më të madhe për të besuar në teoritë e konspiracionit dhe lajmet e rreme. Megjithatë, fakti që kategoria më e re nuk është më rezistente ndaj këtij lloji të përmbajtjes shqetëson dhe e kombinuar me edukimin të ulët mediatik lë hapësirë për një përmirësim të ndjeshëm të situatës. Situata shqetësuese me shkrim-leximin mediatik është gjithashtu e paplotë me suksesin e ulët të studentëve maqedonas në testet e standardizuara PISA, të cilat përsëri tregojnë rezultate jashtëzakonisht të dobëta.

	18-29	30-39	40-49	50-64	65+
1. Bota drejtohet nga disa familje të fuqishme	59,0%	47,0%	48,5%	52,3%	58,2%
2. Pandemia (Kovid 19) u krijua në laborator për të kontrolluar njerëzit	51,8%	37,8%	41,3%	47,4%	43,5%
3. Ministria e Shëndetësisë regjistron më shumë të vdekur nga Kovid 19 sepse marrin para për këtë	33,1%	24,3%	32,0%	28,6%	29,9%
4. Ndryshimi i klimës nuk ekziston, është shpikje	22,9%	18,9%	21,4%	18,8%	18,6%
5. Mediat e mëdha kryesisht përhapin gënjeshtër	36,1%	31,4%	35,0%	33,5%	33,9%

Tabela 4: Përmbledhje e qëndrimeve afirmative sipas grup-moshave në Republikën e Maqedonisë së Veriut në aspektin e besimit në teoritë e konspiracionit (kategoria: Pajtohem plotësisht)

Burimi: Близнаковски et al. 2021. - seti i të dhënave të anketës

Testet e PISA-s dhe (mos)suksesi i sistemit shkollor maqedonas

Programi për Vlerësimin Ndërkombëtar të Studentëve (PISA) kryen testime krahasuese të standardizuara për nxënësit e moshës 15 vjeç në nivel global, përkatësisht kryen kontrollimin e njohurive në fushat e matematikës, leximit, shkencave natyrore dhe zgjidhjes së problemeve (OECD 2012). Si një program i veçantë nën ombrellën e Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OECD), testimi PISA është vendosur si një standard ndërkombëtar që tregon se sa nxënësit e një moshe të caktuar fitojnë njohuri specifike në fushat e specifikuar në krahasim me moshatarët e tyre nga vendet e tjera të botës. RMV-ja u rangua për herë të parë në këto teste në vitin 2015, ku shumica e rangimeve në lidhje me kategoritë e anketuara të nxënësve maqedonas gjenden në pjesën e poshtme të tabelës, dhe janë dukshëm nën mesataren e vendeve të OECD-së. Kjo tregon një performancë nën mesatare të nxënësve maqedonas në kategoritë e matura, një trend që nuk ka ndryshuar me shpejtësi as me sondazhin e fundit të kryer në vitin 2018.

Në anketën e realizuar në bazë të testeve të standardizuara PISA në vitin 2018, në tri kategoritë themelore (lexim, matematikë, shkencë natyrore) nxënësit maqedonas janë sërish nën mesataren e OECD-së dhe kanë rezultate më të këqija se pothuajse të gjitha vendet e Evropës Juglindore, me përjashtim të Kosovës. Në këto renditje, nxënësit nga Republika e Maqedonisë së Veriut tregojnë rezultate më të dobëta se bashkëmoshatarët e tyre nga Kroacia, Serbia, Bullgaria, Mali i Zi, Shqipëria dhe Bosnja dhe Hercegovina në pothuajse të gjitha kategoritë (Tabela 2).

Vendi	Rezultati mesatar - Lexim	Rezultati mesatar - Matematikë	Rezultati mesatar - Shkencat natyrore
Kroacia	479	464	472
Serbia	439	448	440
Mali i Zi	421	430	415
Bullgaria	420	436	424
Shqipëria	405	437	417
Bosnja dhe Hercegovina	403	406	398
Maqedonia e Veriut	393	394	413
OECD Mesatare	487	489	489

Tabela 1: Rezultatet mesatare të testit PISA në lexim, matematikë dhe shkencë në vitin 2018

Burimi: OECD 2018

Si ilustrim i suksesit të kufizuar të sistemit shkollor në Republikën e Maqedonisë së Veriut, mund të theksohen statistikat e mëposhtme (OECD 2018b):

- ✎ 45% e nxënësve në Republikën e Maqedonisë së Veriut arritën të paktën nivelin e dytë të leximit (mesatarja e OECD – 77%), ndërsa vetëm 9% e nxënësve arritën performancën më të mirë (niveli 5 ose 6) në treguesit në lidhje me leximin (mesatarja e OECD – 9%);
- ✎ Sa i përket treguesve në fushën e matematikës, vetëm 39% e nxënësve arritën nivel të dytë të njohurive ose më të lartë (mesatarja e OECD – 76%), ndërsa vetëm 1% e nxënësve i përkasin grupit të “performuesve të mirë” me nivel 5 ose më të lartë (mesatarja e OECD – 11%);
- ✎ Në fushën e shkencave natyrore, 51% e nxënësve kanë fituar njohuri në nivelin 2 ose më të lartë (mesatarja e OECD – 78%), ndërsa vetëm 1% e nxënësve me njohuri klasifikohen në nivelin 5 ose 6 (mesatarja e OECD – 7%).

Megjithëse testet e PISA-s nuk matin drejtpërdrejt njohuritë në fushën e shkencave sociale, është e qartë se rezultatet tregojnë një deficit të përgjithshëm të njohurive në fushat kryesore arsimore të nxënësve maqedonas, prandaj ekziston një probabilitet i lartë që të njëjtat prirje të ekzistojnë në shkencat sociale. Shkencat shoqërore sigurisht janë më të vështira për t’u standardizuar dhe krahasuar globalisht duke pasur parasysh specifikat e tyre, prandaj edhe mungojnë hulumtime në këtë fushë. Njohja e fenomeneve të shkencave shoqërore është sigurisht një faktor kyç në ngritjen e vetëdijes për pjesëmarrjen politike dhe fitimin e një shkalle solide të edukimit politik. Megjithatë, arsimi i përgjithshëm është padyshim një parashikues i pjesëmarrjes politike në sferën publike (Persson 2013, Mayer 2011), gjë që tregon kryesisht se në shoqëritë ku ka arsim me cilësi më të mirë, ekziston gjithashtu një gjasë më e madhe e pjesëmarrjes politike të të rinjve, si dhe për arsimim të tyre politik me cilësi më të mirë. Cilësia e ulët e arsimit pothuajse gjithmonë shoqërohet me pjesëmarrje më të ulët në proceset demokratike dhe një tendencë për të mbushur deficitet e njohurive me “fakte alternative”. Prandaj, përmirësimi i procesit arsimor në Republikën e Maqedonisë së Veriut do të nënkuptonte krijimin e gjeneratave me njohuri më të mëdha dhe më gjithëpërfshirëse në fushat që janë thelbësore për të kuptuar dhe për të menduar në mënyrë kritike për proceset politike dhe demokratike në vend dhe më gjerë. Ky nuk është rasti në vendin tonë që ndikon edhe në vlerat politike që posedojnë të rinjtë.

**Analiza krahasuese:
Edukimi politik
në Evropë**

Karakteristikat dhe modelet e edukimit politik në Evropë

Edukimi politik si një segment i procesit formal arsimor në sistemin shtetëror është një fenomen relativisht i ri në politikat arsimore në Evropë dhe në botë. Debatet e para serioze rreth nevojës për të futur një disiplinë të re në programet mësimore shkollore, qëllimi kryesor i së cilës është të kultivojë të rinjtë drejt “virtyteve, njohurive dhe aftësive të nevojshme për pjesëmarrje politike” (Gutmann 1987: 287) dhe kështu t’u mundësojë atyre që të angazhohen në mënyrë aktive në proceset demokratike u shfaq në periudhën pas Luftës së Dytë Botërore. Dekada më vonë, ky proces do të rezultonte në përfshirjen formale të formave të ndryshme të edukimit politik në sistemet arsimore në një numër vendesh në mbarë botën.

Në një kuptim të përgjithshëm, futja e edukimit politik në sistemin arsimor gjeneron efekte pozitive në shkallën e kulturës politike dhe pjesëmarrjen në shoqëritë demokratike. Një numër studimesh që matin efektivitetin e edukimit politik në shkallën e njohurive politike dhe pjesëmarrjen politike të nxënësve tregojnë një korrelacion pozitiv midis perceptimit të edukimit politik/qytetar dhe kulturës demokratike dhe pjesëmarrjes qytetare të nxënësve kur arrijnë moshën e rritur (Niemi dhe Junn 1998; Torney-Purta et al. 2001; Dudley and Gitelson 2002; Schulz et al. 2018).

Megjithatë, qasja për zbatimin e idesë së edukimit politik si një kategori formale në programet mësimore është jashtëzakonisht divergjente. Diversiteti i trajtimit të arsimit politik në politikat arsimore në vendet evropiane është i dukshëm në të paktën katër dimensione.

Para së gjithash, ekziston një diversifikim i madh etimologjik i konceptit, me emrat e përdorur për lëndët në sistemin arsimor që mbulojnë një gamë të gjerë tematike. Kështu, emrat e lëndëve që mbulojnë plotësisht dhe pjesërisht konceptin e edukimit politik mund të klasifikohen në disa kategori: emra që i referohen koncepteve të qytetarisë dhe edukimit qytetar; emra që i referohen koncepteve të edukimit politik dhe edukimit demokratik; emra që përqendrohen në studimet shoqërore; por edhe emra që krijojnë **një qasje ndërdisiplinore** duke kombinuar edukimin qytetar/politik me fusha të tjera të gjera si historia, ekonomia dhe etika (Këshilli i Evropës 2004).

Së dyti, diversiteti i konsiderueshëm është gjithashtu i dukshëm në aspektin e qasjes gjenerike për integrimin e edukimit politik në programet mësimore të arsimit fillor dhe (ose) të mesëm në vendet evropiane. Prandaj, mund të flasim për ekzistencën e modeleve të ndryshme të edukimit politik (Šalaj 2002; Löfströmand Grammes 2020) të cilat përcaktohen në bazë të trajtimit që edukimi politik ka brenda sistemit arsimor të shtetit. Kështu, në një numër të madh vendesh evropiane, edukimi politik zbatohet përmes prizmit të një lënde të veçantë të detyrueshme si pjesë e programit mësimor formal. Modeli i dytë nënkupton një sistem ku edukimi politik/qytetar mësohet në **programin formal studimor**, por jo brenda një lënde

të veçantë, por si një parim që duhet të integrohet në të gjitha lëndët e kurrikulës, ose në një kuptim të ngushtë, si pjesë integrale e lëndëve të tjera (p.sh. historia). Së fundi, ekziston një model që e trajton arsimin politik si një aktivitet **aktivitet jashtë-kurrikular** ku nxënësit edukohen për proceset politike dhe demokratike përmes pjesëmarrjes në forume që nuk lidhen drejtpërdrejt me programin mësimor formal në shkolla.

Së treti, studime të shumta tregojnë efekte divergjente në cilësinë e edukimit politik të perceptuar nga nxënësit në varësi të qasjes pedagogjike në zbatimin e programeve mësimore. Duke vepruar kështu, literatura bën dallimin midis njohurive deklarative (shkëmbimit të informacionit faktik) dhe njohurive procedurale (p.sh. pjesëmarrja politike) (Weinberg and Flinders 2018) në kontekstin e edukimit politik. Hulumtimet e mëvonshme tregojnë performancë dukshëm më të mirë në mesin e nxënësve të ekspozuar ndaj një kombinimi të dy instrumenteve pedagogjike (Torney-Purta 2002 ; Kahne dhe Sporte 2008). Në këtë kontekst, është e dukshme një prirje e braktisjes së parimit të ligjëratave eks - katedra dhe popullarizimit të instrumenteve pedagogjike që favorizojnë krijimin e një atmosfere demokratike në klasë dhe të mësuarit eksperimental bazuar në projekte, simulime dhe diskutim të hapur për çështje të diskutueshme politike (Print 2012; Hess and Avery 2008).

Duke marrë parasysh gjetjet e mësipërme, kjo analizë përqendrohet në një rishikim krahasues të tre studimeve të rasteve nga Evropa: Gjermania, Danimarka dhe Anglia.

Studimi i rastit: Gjermani

Gjermania ka traditën më të gjatë të edukimit politik në botë. Në forma të ndryshme, edukimi politik në Gjermani realizohet për më shumë se 100 vjet, në pesë sisteme të ndryshme, nga rregullimet monarkike në 1918, përmes Republikës së Weimarit (1918-1933), regjimit nazist (1933-1945), periudhës së pasluftës (1949-1989), deri në periudhën moderne duke filluar me bashkimin në 1990 dhe krijimin e republikës federale (Händle 2003). Për zhvillimin e edukimit politik është veçanërisht e rëndësishme periudha pas Luftës së Dytë Botërore, kur edukimi politik do të shihet si një mjet shumë i rëndësishëm për riedukimin e popullsisë gjermane dhe rivendosjen e regjimit demokratik. Kjo politikë do të mbështetet nga mbështetja e konsiderueshme financiare nga shteti, i cili do të përqendrohet si në zbatimin e edukimit politik në të gjithë sistemin shkollor ashtu edhe në sponsorizimin e formave të ndryshme të arsimit ekstra-kurrikular që do të mbulojë të gjitha kategoritë e moshave në shoqërinë (perëndimore) gjermane. Edhe pse interesi për edukim politik do të bjerë pak në periudhën pas ribashkimit të Gjermanisë (Balzter et al. 2017), megjithatë, nuk ka ndoshta asnjë vend tjetër në Evropë ku “edukimit politik i është kushtuar kaq shumë vëmendje “(Roberts 2002: 556).

Duke vepruar kështu, qasja e përgjithshme ndaj edukimit politik, ose Politische Bildung, është modeluar në përputhje me doktrinën tradicionale arsimore të Bildung e cila

nënkupton një qasje ndaj arsimit jo vetëm në kontekstin e njohurive mësimore, por edhe si një instrument për ndërtimin e një personi të vetëdijshëm (Kenner 2020). Në këtë drejtim, shtyllë themelore e arsimit politik në Gjermani janë tre parimet e të ashtuquajturit Konsensusi Beutelsbacher i 1976, kur në konferencën kombëtare të arsimitarëve përcaktohet që të shmanget indoktrinimi në sistemin arsimor, kjo duhet të sigurojë që (1) mësuesit nuk duhet të “ngopin” nxënësit me pikëpamje dhe vlera politike që do t’i pengonin të formojnë gjykimet e tyre të pavarura; (2) mësuesit duhet t’i kushtojnë vëmendje pluralizmit të interesave dhe perspektivave dhe të trajtojnë çështje të diskutueshme si të tilla; dhe (3) arsimi duhet të ketë parasysh interesat personale të nxënësve.⁵

▾ Struktura e sistemit të edukimit politik/qytetar

Duke pasur parasysh karakterin federal të shtetit gjerman, arsimi në Gjermani është nën juridiksionin e shteteve federale. Rrjedhimisht, mënyra e strukturimit të edukimit politik ndryshon midis entiteteve të ndryshme federale. Megjithatë, ky sistem divergjent mbështetet njëkohësisht nga një infrastrukturë e fuqishme institucionale e agjencive të specializuara të edukimit politik. Qendra Federale për Edukimin Politik (Bundeszentrale für politische Bildung) u themelua në vitin 1952 me qëllimin kryesor të mbështetjes dhe promovimit të edukimit politik në vend. Puna e Qendrës është e fokusuar në botimin e materialeve mësimore dhe botimeve të tjera, si dhe organizimin dhe financimin e konferencave, seminareve, ngjarjeve dhe trajnimeve që synojnë avancimin e edukimit politik. Përveç fokusimit në popullatën e përgjithshme, Qendra ofron mbështetje të specializuar për mësimdhënësit e përfshirë në edukimin politik duke siguruar qasje në materiale dhe trajnime të specializuara.⁶ Përveç kësaj, vetë shtetet federale kanë Qendrat e tyre për Edukimin Politik, të cilat financohen nga buxhetet shtetërore. Detyrat e tyre janë të ngjashme me ato të Qendrës Federale, përkatësisht janë të fokusuar në sigurimin e materialeve mësimore për shkollat, përgatitjen e botimeve dhe organizimin dhe financimin e konferencave, seminareve dhe trajnimeve në fushën e edukimit politik.

Nga ana tjetër, duke pasur parasysh natyrën e decentralizuar të politikave arsimore në Gjermani, nuk ka kurrikulë të unifikuar në nivelin federal, e cila kontribuon në heterogjenitet të madh në mënyrën e strukturimit të edukimit politik. Duke pasur parasysh se çdo shtet federal ka autonomi në krijimin e programeve mësimore, ekziston një mospërputhje e caktuar në përfaqësimin e edukimit politik midis shteteve të ndryshme. Megjithëse si parim i përgjithshëm edukimi politik në një formë është (kryesisht si pjesë e lëndëve më të gjera) e pranishme në arsimin fillor,

---

⁵ Për më shumë mbi Konsensusin e Beutelsbach, shih: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, Beutelsbacher Konsens: Standard für den politisch-historischen Unterricht an allen Schulen, në dispozicion në: <https://www.lpb-bw.de/beutelsbacher-konsens/>

⁶ Për më shumë informacion në lidhje me statusin dhe punën e Qendrës Federale për Edukim Politik shih: <https://www.bpb.de>

si lëndë e veçantë në programet mësimore të shkollës së mesme (kryesisht në vitin e dytë ose të tretë) (Abendschön 2015).

Megjithatë, rëndësia që i kushtohet kësaj teme ndryshon në mënyrë të konsiderueshme midis shteteve. Kështu, përfaqësimi i edukimit politik në programet e studimit të shkollave gjermane varion nga vetëm 0.8% koha e dedikuar e mësimdhënies në shkollat e mesme në Bavari, në gati 4% në Schleswig-Holstein. Mesatarja kombëtare është 2.2% e cila nga ana tjetër luan vetëm një rol marginal në lidhje me kurrikulën e përgjithshme (Gkbudak dhe Hedtke 2019; Kenner 2020).

Fushëveprimi i përmbajtjes së programeve mësimore të edukimit politik në përgjithësi është i kornizuar përmes deklaratës së përbashkët të Ministrisë së Arsimit dhe Ministrisë së Kulturës të vitit 2018 se shkollat duhet të jenë një vend “ku demokracia reflektohet dhe përjetohet si një detyrë dinamike dhe e përhershme”, ku diskutimi mbi diversitetin dhe tolerancën konsiderohet një parakusht themelor për edukimin e suksesshëm politik në shkolla (KMK 2018, përkthyer në Kenner 2020: 122). Megjithatë, përtej këtyre udhëzimeve gjenerike, ka përsëri divergjencë të konsiderueshme në përmbajtjen e programeve mësimore të lëndëve.

Së fundi, edukimi politik në Gjermani përfaqësohet përmes një rrjeti të gjerë të formave arsimore jashtë shkollore dhe joformale. Ato zbatohen përmes një rrjeti të organizatave shtetërore dhe joqeveritare që nuk janë rreptësisht pjesë e sistemeve arsimore-institucionale federale dhe provinciale dhe përfshijnë lloje të ndryshme të shkollave, institucioneve për edukimin e qytetarëve të rritur, sindikatave dhe organizatave fetare. Këto përfshijnë organizata të caktuara që janë specifike për Gjermaninë, siç janë fondacionet politike (Stiftungen) të cilat gjithashtu ofrojnë forma të ndryshme të edukimit politik për pothuajse të gjitha moshat dhe grupet shoqërore në vend (Roberts 2002).

↘ Profili i mësimdhënësve

Mësimdhënia për edukim politik në sistemin formal shkollor në Gjermani kryhet më së shpeshti nga mësimdhënës që nuk kanë një specializim të drejtpërdrejtë në këtë fushë (Händle 2003; Langre and Rößler 2014). Lëndët që përfshijnë edukimin politik zakonisht kryhen nga mësimdhënës me një specializim në disiplina të përkatëse (p.sh. histori).

Megjithatë, mësimdhënësit kanë më shumë mundësi për kualifikim plotësues në fushën e edukimit politik. Disa universitete në shtet ofrojnë programe të specializuara në shkencat politike të dizajnuara për mësuesit e shkollave të mesme (Walkenhorst 2006). Gjithashtu, qendrat federale dhe provinciale për edukim politik ofrojnë një numër të madh të trajnimeve dhe materialeve me cilësi të lartë që janë të dizajnuara drejt specializimit plotësues të mësuesve që japin lëndë në fushën e edukimit politik.

↘ Efektiviteti

Sondazhet e fundit për perceptimet publike të të rinjve në Gjermani tregojnë një interes në rritje për politikë, me 40% të popullsisë që deklarojnë një interes për politikë, që është dukshëm më shumë se pikëpamjet e të rinjve një dekadë më parë (Shell 2019). Sidoqoftë, për shkak të sistemit arsimor të decentralizuar dhe divergjencës së programeve mësimore në lidhje me edukimin politik në Gjermani, hulumtimet globale në lidhje me efektivitetin e edukimit politik është përqendruar në shtetet federale individuale.

Kështu, një nga studimet më me ndikim më të madh të edukimit politik/qytetar mbi të rinjtë në botë, Studimi Ndërkombëtar mbi Edukimin Qytetar (Schulz et al. 2018) i kryer nga Shoqata Ndërkombëtare për Vlerësimin e Arritjeve Arsimore⁷, në një analizë krahasuese të vendeve të botës të mbuluara nga sondazhi përfshin të dhëna nga shteti federal i Nordrhein-Westfalen që përdoret si pikë referimi për Gjermaninë. Në raundin e fundit të hulumtimit të botuar në vitin 2018, nxënësit e shkollave të mesme North Rhine-Westphalia shënuan rezultate mbi mesataren në pothuajse të gjitha kategoritë e arsimit qytetar, që përfshijnë indikatorët kognitiv të koncepteve të ndryshme politike si abuzimi me pushtetin, perspektivat demokratike mbi votimin në zgjedhje, ndarjen e pushteteve, marrëdhëniet midis proceseve politike dhe legjisllacionit dhe zbatimin universal të ligjit. Rrjedhimisht, popullsia e re e Nordrhein-Westfalen shënon mbi mesataren në treguesin e përgjithshëm të njohurive qytetare/politike (519, kundrejt mesatares prej 517). Megjithatë, këto rezultate janë më të ulëta në krahasim me vendet e tjera me indeks jashtëzakonisht të lartë të zhvillimit njerëzor të përfshira me këtë hulumtim⁸ (Schulz et al. 2018).

---

⁷ Për më shumë shih: <https://www.iea.nl>

⁸ Për shembull, vendet skandinave që vazhdimisht shënojnë rezultate më të larta.

Studim i rastit: Danimarkë

Edukimi politik në Danimarkë filloi të vendoset si një aspekt i rëndësishëm i politikave arsimore shtetërore në vitet 1960, kur u formalizua për herë të parë si pjesë e lëndës së shkencave shoqërore. Qasja ndaj edukimit politik/qytetar si një politikë arsimore në Danimarkë është e integruar kryesisht me filozofinë pedagogjike të Bildung, një koncept që tradicionalisht është vendosur si një shtyllë e procesit arsimor në vendet skandinave dhe Gjermani. Ky koncept nënkupton një kuptim holistik të arsimit, detyra kryesore e të cilit është të kontribuojë në ndërtimin e personaliteteve të plota, jo vetëm në kontekstin e njohurive, por edhe në drejtim të ndërtimit të aftësive, moralit, kulturës dhe përshtatjes sociale (Moss and Kofod 2012). Një kuptim i tillë i procesit arsimor do të shërbejë si bazë për qasjen e “shkollës së unifikuar” që është zhvilluar në Danimarkë që nga vitet 1990, duke përfshirë një sistem unik prej 10 vjetësh të arsimit fillor dhe të mesëm që shihet si një tërësi e integruar. Në të njëjtën kohë, nxënësiit lejohen të zgjedhin se çfarë lloj sistemi të shkollës së mesme do të përfundojnë procesin e tyre arsimor, me shkollat e mesme publike (folkeskolen) dhe tëashtuquajturat shkolla private “të lira” (friskoler) në dispozicion të tyre.

Politika e përgjithshme arsimore e frymëzuar nga koncepti Bildung është bazuar në një nocion të arsimit si një instrument për demokratizimin e shoqërisë, i cili si parim themelor u përcaktua që në vitin 1975 në preambulën e Ligjit për arsimin i cili thotë se “shkolla duhet t’i përgatisë nxënësit për pjesëmarrje, përgjegjësi të përbashkët, të drejta, detyra në një shoqëri të bazuar në liri dhe demokraci...prandaj, ligjëratat dhe aktivitetet e përditshme të shkollës duhet të zhvillohen në frymën e lirisë intelektuale dhe demokracisë” (Liberkind 2020: 21). Një qasje e tillë holistike ndaj arsimit qytetar, e parë si pjesë e përvojës së përgjithshme shkollore, përkatësisht si një parim i integruar në kurrikulën e përgjithshme të arsimit të detyrueshëm, është një aspekt qendror i arsimit fillor dhe të mesëm në Danimarkë (Seland et al. 2021) dhe një faktor kyç në qasjen unike për zbatimin e edukimit politik në sistemin arsimor danez.

↳ Struktura e sistemit të edukimit politik/qytetar

Edukimi politik në sistemin shkollor formal në Danimarkë nuk përfaqësohet nga një lëndë e veçantë, por është i integruar në lëndën e përbërë të Shkencave Sociale (Samfundsfag). Shkenca sociale ka trajtimin e një lëndë të veçantë në të gjitha nivelet e sistemit shkollor, dhe prezantohet si lëndë e detyrueshme në kuadër të arsimit të mesëm (Hansen 2020). Përveç kësaj, në vitet e larta të shkollës së mesme të lartë, një variant më i avancuar i lëndës ofrohet gjithashtu si një lëndë plotësuese zgjedhore, që, për shembull, në vitin 2017 u zgjodh nga 45% e nxënësve në Danimarkë (Hansen 2020: 96). Përgatitja e programit mësimor për lëndën e Shkencave sociale është nën përgjegjësinë e Ministrisë së Arsimit në një proces që përfshin bashkëpunimin me përfaqësues të Unionit të mësimitdhënësve dhe përfaqësues të universiteteve në vend.

Në aktet legjislativë, objektivat kryesore të lëndës Shkencat sociale përcaktohen në drejtim të sigurimit të “njohurive për shoqërinë dhe ndryshimet historike”, dhe përgatitjes së nxënësve për të “qenë anëtarë aktivë të një shoqërie demokratike” përmes pranimit të “njohurive dhe aftësive nga politika (pushteti, vendimmarrja dhe demokracia), ekonomia (prodhimi, puna dhe konsumi) dhe kushtet sociale dhe kulturore (socializimi, kultura, identitetet)”(UVM Folkeskolen 2019, përkthyer në Hansen 2020). Nëse bëhet një rishikim më i detajuar i përmbajtjes së programeve mësimore të kësaj lënde, një fokus është i dukshëm në analizimin e sfidave aktuale politike dhe sociale në Danimarkë dhe në botë, duke përfshirë çështjet që lidhen me pabarazitë sociale në botë, politikën ndërkombëtare, konfliktet ndërkombëtare dhe proceset e integritimit.

Ky fokus në kombinimin e njohurive teorike me analizimin e problemeve aktuale politike dhe sociale në botë është një përcaktues i rëndësishëm i qasjes pedagogjike ndaj edukimit formal politik në Danimarkë. Legjislatiçioni danez thekson këtë element duke promovuar një arsim që “u siguron nxënësve interesin dhe aftësinë për t’u angazhuar në diskutime demokratike .... leksionet duhet të promovojnë pavarësinë dhe vetëbesimin midis nxënësve në mënyrë që të jenë në gjendje të diskutojnë dhe të mbajnë një qëndrim të kualifikuar për problemet në shoqëri” (UVM Gymnasier 2017, përkthyer në Hansen 2020). Prandaj, vëmendje e madhe i kushtohet punës me nxënësit që synojnë diskutimin e problemeve aktuale, gjë që nga ana tjetër nënkupton angazhimin shtesë të mësimdhënësve për të siguruar materiale kurrikulare dhe të dhëna përmes të cilave studiohet lënda mësimore. Në mënyrë të ngjashme, organizohen testet e nxënësve, të cilat, përveç njohurive faktike, kërkojnë edhe aftësi analitike përmes të cilave njohuritë teorike zbatohen në studimet praktike të rasteve që pasqyrojnë shoqërinë moderne (Hansen 2020).

📌 Profili i mësimdhënësve

Një nga faktorët më të rëndësishëm të suksesit të politikave arsimore për edukimin politik/ qytetar në Danimarkë është qëndrimi dhe përkushtimi i mësimdhënësve ndaj arsimit qytetar (Liberkind 2020). Mësimdhënësit në arsimin fillor dhe të mesëm në Danimarkë duhet të kenë diplomuar nga Akademia Pedagogjike dhe të kalojnë një praktikë të detyrueshme njëvjeçare. Mësimdhënësit që japin lëndë të specializuara në vitet e larta të arsimit të mesëm (shkolla e mesme e lartë) duhet të kenë përfunduar studimet master në fushën përkatëse dhe më pas të përfundojnë një program trajnimi njëvjeçar (OECD 2014). Mësimdhënësit danezë në të gjitha nivelet e sistemit arsimor janë ndër më të paguarit në botë.

Arsimi i mësimdhënësve të specializuar në fushën e Shkencave Sociale zhvillohet në 5 universitete (Kopenhagen, Roskilde, Aarhus, Aalborg dhe Universiteti i Danimarkës Jugore) dhe mbulon një sistem relativisht të integruar të specializimit në fushat shkencore të mbuluara nga lënda, përkatësisht shkencat politike, sociologjia, ekonomia, politika ndërkombëtare dhe metodat e kërkimit (Hansen 2020: 108). Në zhvillimin didaktik dhe pedagogjik, mësimdhënësit gëzojnë një nivel të lartë autonomie, megjithatë,

në të gjitha rastet theksohet rëndësia e debatit në klasë dhe praktikisht perceptimi i sfidave të demokracisë (Hjort 2006). Në këtë drejtim, një praktikë shumë e zakonshme në mesin e mësimmhënësve është organizimi i vizitave jashtë shkollës në institucionet shtetërore (p.sh. në Parlamentin Danez) dhe organizatat joqeveritare.

↘ Efektiviteti

Pothuajse të gjitha hulumtimet e mëparshme krahasuese mbi efektivitetin e edukimit politik/qytetar kanë treguar sistemin arsimor danez si më të suksesshmin në botë. Në të gjitha testet kognitive për njohuri politike/qytetare dhe pjesëmarrjes demokratike, nxënësit danezë janë pothuajse pa përjashtim në vend të parë. Në këtë kontekst, rezultatet më treguese janë rezultatet e studimit më gjithëpërfshirës të ndikimit të edukimit politik/qytetar mbi të rinjtë në botë, Studimi Ndërkombëtar për arsim qytetar (Schulz et al. 2018) i kryer nga Shoqata Ndërkombëtare për Vlerësimin e Arritjeve Arsimore. Në të dy sondazhet e 2009 dhe 2016 të qëndrimeve të nxënësve të shkollave të mesme në një numër vendesh në mbarë botën, nxënësit danezë shënuan rezultate më të mira në pothuajse të gjitha kategoritë, nga aftësia e tyre për të menduar në mënyrë kritike, deri në kuptimin e tyre për nevojën për procese demokratike pjesëmarrëse. Ata gjithashtu renditen të parët në indeksin e njohurive qytetare/politike me një rezultat mesatar prej 586, që është shumë më i lartë se mesatarja prej 517. Krahasuar me vitin 2009, rezultatet e vitit 2016 tregojnë një rritje prej 13 pikë të indeksit në nivelin e njohurive në fushat e politikës dhe qytetarisë të nxënësit danezë.

Një tregues shumë i rëndësishëm që kontribuon në suksesin e nxënësve danezë janë përvojat e tyre me hapjen e klasës për të debatuar dhe shkëmbyer pikëpamje, ku përsëri nxënësit danezë gëzojnë nivelin më të lartë të hapjes në krahasim me të gjitha shtetet e tjera që janë pjesë e studimit (Schulz et al. 2018). Suksesi i këtij modeli të integritit të proceseve të të mësuarit kognitiv me mekanizmat për perceptimin e pjesëmarrjes demokratike konfirmohet edhe në një studim tjetër, ku mbi 80% e nxënësve danezë kanë perceptime pozitive për mësuesit e tyre dhe janë të kënaqur me qasjen e tyre për krijimin e një klime të hapjes në klasë (Lieberkind 2020).

Studim i rastit: Angli

Megjithëse Anglia⁹ është një vend me traditën më të gjatë demokratike në Evropë dhe politikat arsimore të të cilit gjatë gjithë historisë janë parë si përcaktues të reformës arsimore në pjesën më të madhe të botës, ajo do të ishte një nga vendet shumë të zhvilluara që më vonë do të përfshinte edukimin politik brenda sistemit arsimor formal. Ndërsa debatet e para mbi nevojën për edukim politik në Angli do të fillonin në vitet 1960 nga një rreth me ndikim i shkencëtarëve politikë të udhëhequr nga Sir Bernard Crick, ideja e futjes së edukimit formal politik në kurrikulat shkollore angleze për dekada do të hidhej poshtë nga elitat politike nga frika e politizimit të nxënësve (Šalaj 2005). Megjithatë, nën presionin e një rezultateve nga një numër gjithnjë e më i madh i hulumtimeve që tregojnë rënie të madhe në aktivizmin qytetar në Mbretërinë e Bashkuar, në vitin 1997 qeveria e re laburiste do të emërojë një Grup Këshillues për Edukim qytetar të udhëhequr nga Bernard Crick për të prodhuar të ashtuquajturin Raport Creek, i cili do të përcaktojë skicat themelore të politikës së re arsimore të futjes së edukimit qytetar në sistemin shkollor (Whiteley 2014). Ajo do të mishërohet në formën e një akti ligjor në vitin 1999, dhe edukimi politik/qytetar do të futet zyrtarisht në programin mësimor zyrtar në Angli në vitin shkollor 2002/2003.

↳ Struktura e sistemit të edukimit politik/qytetar

Struktura dhe përmbajtja e edukimit politik/qytetar në Angli përcaktohet formalisht dhe ligjërisht përmes Kurrikulës kombëtare të krijuar dhe zbatuar nga Ministria e Arsimit. Edukimi qytetar ka statusin e lëndës së detyrueshme në arsimin e mesëm (në fazat 3 dhe 4 të zhvillimit të nxënësve). Brenda arsimit fillor (fazat 1 dhe 2 të zhvillimit të nxënësve), lënda është opsionale dhe shkollat nuk janë të detyruara ta përfshijnë atë në programet mësimore. Programi mësimor kombëtar për Arsim qytetar synon t' i pajisë nxënësit me: njohuri dhe kuptim të parimeve të qeverisjes, sistemit politik dhe modaliteteve të pjesëmarrjes në sistemin demokratik të Mbretërisë së Bashkuar; njohuri dhe kuptim të rolit të ligjit dhe sistemit ligjor në shoqëri; interes në vullnetarizëm; dhe aftësi në të menduarit kritik dhe debatimin e çështjeve politike (Department of education 2013).

Kurrikula kombëtare gjithashtu përcakton çështje të caktuara rreth përmbajtjes së lëndës Arsim qytetar. Fushëveprimi i ligjëratave duhet të mbulojë një gamë të gjerë temash, duke përfshirë zhvillimin e sistemit politik dhe qeverisjes demokratike në Mbretërinë e Bashkuar, mënyrën e funksionimit të Parlamentit dhe sistemit partiak, fushën e lirive dhe të drejtave, mënyrën e funksionimit të sistemit të drejtësisë dhe rolin e institucioneve publike dhe organizatave vullnetare në shoqëri. Gjithashtu pritet që nxënësit të fitojnë njohuri për sistemet e ndryshme

⁹ Për shkak të natyrës së decentralizuar të politikës arsimore në Mbretërinë e Bashkuar, nuk ka model uniform të edukimit politik në vend. Modele të ndryshme të edukimit politik ekzistojnë në Skoci, Uells dhe Irlandën e Veriut. Ky hulumtim fokusohet në modelin e edukimit politik që zbatohet në Angli.

zgjedhore të përdorura brenda dhe jashtë Mbretërisë së Bashkuar, si dhe sistemet e ndryshme të qeverisjes (demokratike dhe jodemokratike) në botë (Department of education 2013). Kështu, mësuesit janë të detyruar ligjërisht të promovojnë ligjërata të balancuara që nuk duhet të përmbajnë asnjë formë të paragjykitimit politik (Education Act 1996).

Një qasje e tillë ndaj përkufizimit të edukimit politik/qytetar në sistemin arsimor formal do të shkaktojë mendime të ndara në lidhje me përshtatshmërinë e tij. Mungesa e një programi mësimor të detajuar, nga njëra anë, hap mundësi për kreativitet në shkolla, pasi ata vetë vendosin se si të modelojnë ligjëratat. Megjithatë, nga ana tjetër, mosekzistenca e një strukture koherente rezulton si në trajtim të paqëndrueshëm ashtu edhe në një¹⁰ angazhim për zbatimin e edukimit politik në shkolla të ndryshme (Keating et al. 2012)

↘ Profili i mësimitdhënësve

Profili dhe kualifikimet akademike të mësimitdhënësve të përfshirë në zbatimin e lëndës Arsim qytetar është ndoshta problemi më i madh i kësaj politike arsimore. Me pak fjalë, ka një mungesë serioze të mësuesve të kualifikuar për edukim politik/qytetar. Për shembull, në vitin 2019, nga 2876 shkolla, vetëm 456 shkolla raportuan se kishin në dispozicion një instruktor të kualifikuar për arsim qytetar (Weinberg2021). Shumica e mësuesve që janë përgjegjës për zbatimin e kësaj lënde nuk kanë pothuajse asnjë specializim në këtë fushë. Trajnimet gjenerike të cilave u nënshtrohen mësuesit nuk i kushtojnë vëmendje të mjaftueshme arsimit qytetar, ndërsa në të njëjtën kohë numri i trajnimeve të specializuara për edukim politik është shumë i vogël (Weinberg and Flinders 2018, Weinberg 2020). Kështu, ndërsa shumica e mësuesve ndjejnë përgjegjësi për rolin e tyre në formësimin e qëndrimeve politike të të rinjve, 80% besojnë se trajnimi fillestar, por edhe i avancuar që ata kanë pësuar brenda vendit të punës nuk i ka përgatitur aspak për të dhënë mësim për edukim politik, dhe vetëm 1% e mësuesve besojnë se janë plotësisht të përgatitur për një detyrë të tillë (Weinberg 2021).

Rrjedhimisht, profili i mësuesve që japin lëndën është shumë i larmishëm, me rreth një të tretën që janë mësues që specializohen në shkencat humane, ndërsa pjesa tjetër janë mësues që vijnë nga disiplina jo të lidhura, përkatësisht gjuhë angleze, art, gjuhë të huaja, matematikë, shkenca natyrore dhe edukim fizik (Weinberg2021). Një konstelacion i tillë i marrëdhënieve padyshim reflekton në cilësinë e mësimitdhënies, veçanërisht në aspektin e pjesëmarrjes dhe krijimit të një mjedisi të hapur për diskutim dhe mendim kritik. Ekziston një mospërputhje serioze në qasjen pedagogjike midis numrit të vogël të mësuesve që specializohen në edukim politik dhe profileve të tjera të mësuesve. Përqindja e mësuesve që përdorin projekte kërkimore dhe diskutime në mësimitdhënie është drejtpërdrejt

¹⁰ Në kuadër të numrit të orëve në javë dhe si përqindje e numrit të përgjithshëm të orëve të caktuara për lëndën Edukimi qytetar

proporcionale me shkallën e specializimit. Kështu, ata mësues që kanë një specializim të drejtpërdrejtë në edukim politik shumë më tepër i përdorin këto instrumente pedagogjike në krahasim me kolegët që kanë kualifikime në shkencat humane dhe natyrore (Weinberg 2020)

↘ Efektiviteti

Pavarësisht nga statusi periferik që edukimi politik ka në sistemin arsimor formal në Angli, hulumtimi afatgjatë mbi ndikimin e edukimit politik tregon një efekt pozitiv nga vendosja e tij në të kuptuarit politik dhe potencialin për pjesëmarrje në proceset politike dhe demokratike të të rinjve. Rezultatet e turnusit të parë¹¹ të Studimit Ndërkombëtar për arsim qytetar (Schulz et al. 2010) i kryer nga Shoqata Ndërkombëtare për Vlerësimin e Arritjeve Arsimore tregon se nxënësit anglezë tregojnë rezultate mbi mesataren në shumicën e kategorive që matin shkallën e njohurive dhe pjesëmarrjen. Dhe kur bëhet fjalë për indeksin e përbërë të njohurive qytetare/politike, kanë rezultate mbi mesataren (një rezultat prej 517, kundrejt një mesatare prej 500), por më të ulëta se shtetet kryesore që kanë një indeks të ngjashëm zhvillimi (Schulz et al. 2010).

Brenda vendit, pas vendosjes së edukimit qytetar në sistemin formal të arsimit, zbatimi i tij do të monitorohet nga Studimi Gjatësor për arsim qytetar, i themeluar nga Ministria e Arsimit¹². Rezultatet e sondazhit që mbulojnë një periudhë prej 9 vjetësh (2002-2010) tregojnë një ndikim pozitiv të arsimit qytetar në kompetencat politike dhe qytetare të të rinjve, veçanërisht në kontekstin e rritjes së pjesëmarrjes në proceset politike dhe demokratike (Keating et al. 2010). Megjithatë, ky studim gjithëpërfshirës do të zbulojë gjithashtu një mospërputhje serioze midis numrit të orëve që shkolla të ndryshme në vend i caktojnë lëndës për arsim qytetar. Kështu, rezultatet e hulumtimit zbulojnë një rritje eksponenciale në shkallën e njohurive dhe pjesëmarrjes në mesin e atyre nxënësve të cilët ishin të ekspozuar ndaj një numri më të madh të klasave brenda kurrikulës në lëndën për edukim qytetar. Korrelacione pothuajse identike janë zbuluar në hulumtimet e fundit mbi efektivitetin e edukimit politik në Angli (Weinberg 2020).

---

¹¹ Për shkak se Anglia nuk ishte pjesë e turneut të dytë kërkimor në vitin 2016, vetëm të dhënat nga turneu i parë kërkimor që nga viti 2009 janë në dispozicion.

¹² Në atë kohë, Ministria për Fëmijë, Shkolla dhe Familjet

*****

Rishikimi krahasues i tre rasteve tregon efekte pozitive afatgjata në kulturën politike dhe pjesëmarrjen në shoqëritë në fjalë. Në të tre rastet, hulumtimi afatgjatë tregon një efekt pozitiv nga vendosja e ndikimit politik si një politikë arsimore shkollore në gamën e përgjithshme të të kuptuarit të proceseve politike, aftësinë për të kontekstualizuar rëndësinë e vlerave demokratike dhe pjesëmarrjen politike midis të rinjve. Rritja e shkallës së njohurive dhe pjesëmarrjes në proceset demokratike midis të rinjve është në përpjesëtim të drejtpërdrejtë me vëllimin e klasave për edukim politik dhe qytetar në dispozicion të tyre në programet mësimore shkollore.

Nga ana tjetër, ekzistojnë mospërputhje të konsiderueshme midis tre modeleve të edukimit politik, veçanërisht kur bëhet fjalë për aftësitë njohëse dhe analitike të nxënësve, për aq sa nxënësit danezë tregojnë rezultate dukshëm më të mira se bashkëmohatarët e tyre në Gjermani dhe Angli. Një nga arsyet e këtij dallimi është me karakter strukturor. Modelet e edukimit politik në Gjermani dhe Angli janë gjithnjë e më të decentralizuara, duke rezultuar në qasje të ndryshme dhe dallime të mëdha rajonale në përmbajtjen e lëndëve të mësuara, fushëveprimin e klasave dhe përparësinë që i jepet edukimit politik në suazat e kurrikulës shkollore. Në rastin danez, zbatimi i edukimit politik është më uniform dhe i përfaqësuar në mënyrë uniforme në programet mësimore të të gjitha shkollave në vend. Së dyti, paraqitja krahasuese tregon se një nga faktorët më të rëndësishëm të efektivitetit të edukimit politik në kulturën politike, ndërgjegjësimin demokratik dhe pjesëmarrjen politike midis të rinjve është shkalla e profilizimit dhe specializimit të personelit mësimor përgjegjës për zbatimin e edukimit politik në sistemin shkollor. Përsëri, është evidente një pabarazi e konsiderueshme midis profilit dhe trajtimit të mësuesve në Gjermani dhe Angli nga njëra anë dhe Danimarkës nga ana tjetër. Në dy rastet e para, një numër relativisht i vogël mësuesish të përfshirë në mësimin e lëndëve të edukimit politik/qytetar kanë specializim në fushën e shkencave politike ose shoqërore. Përkundrazi, më shpesh bëhet fjalë për kuadër mësimor i cili është i punësuar në shkollë, dhe kryesisht kryen mësimdhënie në fusha të ngjashme shkencore (kryesisht shkencat humane). Kjo ka implikime negative për vetë mësimin, pasi mësuesit nuk kanë kualifikimet e duhura didaktike dhe praktike për të zbatuar lëndët, dhe në shumë raste nuk kanë trajnim formal për zhvillimin e mëtejshëm nga institucionet arsimore. Në rastin e Danimarkës, personeli mësimor kërkohet të ketë arsimim formal në fushat e shkencave politike dhe shoqërore, me kualifikim shtesë pedagogjik për përfshirje në procesin arsimor. Një profilizim i tillë i mësuesve rrit ndjeshëm cilësinë e zbatimit të edukimit politik në shkolla. Kjo manifestohet si në vetë përmbajtjen e programeve mësimore ashtu edhe në mënyrën e organizimit të mësimin në klasë dhe qasjes në zhvillimin e aftësive kritike dhe analitike tek nxënësit.

Gjetjet e këtij shqyrtimi të shkurtër krahasues mund të gjenerojnë disa udhëzime të dobishme në krijimin e një modeli maqedonas për arsimin politik. Respektimi i dallimeve të mëdha kulturore dhe socio-ekonomike midis dy vendeve, parimet themelore të një qasjeje të integruar në krijimin e programit mësimor dhe futjen e lëndës në të gjitha institucionet e shkollave të mesme dhe investimi në stafin e kualifikuar mësimor janë të arritshme brenda kapaciteteve të brendshme dhe do të rrisin ndjeshëm gjasat e rezultateve pozitive nga futja eventuale e edukimit politik në shkollat maqedonase.

Përfundim

Përvoja e mëparshme e prezantimit të lëndëve që trajtojnë tema që mund të kategorizohen si tema në fushën e edukimit politik tregon se qasja në arsimin fillor dhe të mesëm për këtë temë nuk ishte uniforme në praktikën e shkollave fillore dhe të mesme në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Qasja në shkollat fillore integron temat në fushën e edukimit politik në një lëndë të quajtur arsimit qytetar, ndërsa në shkollat e mesme ekziston një shpërndarje e këtyre temave në disa lëndë si arsimit qytetar, por edhe sociologjia dhe hyrje në drejtësi. Megjithatë nuk ka asnjë shenjë barazie midis lëndës (dhe nocionit të) edukimit qytetar dhe edukimit politik si lëndë me fokus të ngjashëm por jo identik, kontakti i parë i nxënësve me tema që lidhen me fenomene specifike politike (ndarja dhe funksionimi i pushtetit, të drejtat e njeriut, shteti ligjor, administrata publike, etj.) ndodh pikërisht përmes lëndës për arsim qytetar në klasat e tetë dhe të nëntë, dhe vazhdon në të gjithë arsimin e mesëm, kryesisht përmes lëndëve zgjedhore. Megjithatë, në këto raste mungojnë një numër temash që lidhen me fenomene politike si pushteti, zgjedhjet, partitë politike, proceset demokratike të vendimmarrjes, etj., duke treguar kështu paplotësinë e sistemit të vendosur në këtë mënyrë. Për më tepër, modelimi i ligjëratave që synojnë ndërtimin e aftësive kritike dhe analitike për të përfshirë në mënyrë aktive të rinjtë në proceset demokratike, ndoshta aspekti më i rëndësishëm i arsimit modern politik, duket se është lënë pas dore plotësisht në sistemin arsimor maqedonas. Përkundër rreziqeve të caktuara që mund të sjellë futja e edukimit politik në shkollat fillore dhe mbi të gjitha të mesme në vend, përparësitë janë disa herë më të shumta, ndërsa dobia e një projekti të tillë do të ishte vendimtare për socializimin politik dhe edukimin e të rinjve si votues të ardhshëm dhe promovues të vlerave demokratike.

Nga ana tjetër, nëse marrim parasysh qëndrimet dhe perceptimet e të rinjve në Republikën e Maqedonisë së Veriut, atëherë ekziston një nevojë e qartë për futjen e edukimit politik si një lëndë e veçantë. Interesi i ulët në politikë, mungesa e besimit në institucionet e sistemit, ndjenja e përjashtimit dhe ndikimi i pamjaftueshëm në proceset politike si dhe pakënaqësia me përfaqësimin e të rinjve tregojnë një nevojë urgjente për edukim politik më sistematik në mënyrë që të krijohet një mjet njohës dhe kritik me të cilin të rinjtë mund të angazhohen më aktivisht në proceset demokratike dhe t'i kuptojnë ato në përputhje me rrethanat. Nëse kësaj i shtohen vlerat dhe perceptimet autoritare të shprehura fuqishëm ndaj grupeve të caktuara të marginalizuara në shoqëri, bëhet e qartë se edukimi politik duhet të trajtohet si një nevojë shoqërore që duhet të përfshihet në modelin formal të edukimit, sa më shpejt të jetë e mundur. E fundit, dhe në asnjë mënyrë arsyeja më e vogël për futjen e edukimit politik është edukimi i dobët mediatik midis të rinjve, gjë që tregon një imunitet të dobët informativ ndaj lajmeve të rreme dhe spineve politike, por edhe nivelin e pakënaqshëm të njohurive të fituara përmes edukimit formal, të dukshëm përmes rezultateve të dobëta të testeve PISA. Edukimi politik mund të jetë një mekanizëm kompensues, por edhe parandalues që do të përmirësonte ndjeshëm disa nga këto gjendje.

Së fundi, për të futur një model të përshtatshëm të edukimit politik në vend, është e nevojshme të analizohen disa modele të suksesshme në Evropë, të cilat mund të shërbejnë si një udhërrëfyes në procesin e futjes së edukimit politik në vend. Shembuj të tillë të suksesshëm janë sistemet arsimore të Gjermanisë, Danimarkës dhe Anglisë. Megjithëse ka dallime të dukshme në strukturën e sistemit arsimor politik, profilin e instruktorëve dhe efektivitetin e tre shembujve të analizuar, është e qartë se përvojat e ofruara nga këto tre vende ofrojnë një bazë të mjaftueshme për marrjen e praktikave të suksesshme në futjen e edukimit politik në vend. Traditat e ndryshme në tre shembujt e analizuar rrjedhin nga historia e ndryshme dhe qasja e ndryshme e tre vendeve, por përvojat që këto tre vende ofrojnë në aspektin e edukimit politik ofrojnë një mundësi për të përdorur përmbajtje të caktuara empirike, logjistike dhe metodologjike që do të ishin të zbatueshme në kontekstin lokal, nëse përshtaten siç duhet. Danimarka është shembulli më i suksesshëm i një politike arsimore në fushën e edukimit politik në Evropë. Qasja e centralizuar në krijimin e programit mësimor, përhapja e gjerë e edukimit politik në të gjitha llojet e shkollave dhe politika e rekrutimit të personelit të kualifikuar mësimdhënës janë drejtimet kryesore që dalin nga përvoja daneze që mund të përdoret në mënyrë efektive në rastin e Maqedonisë. Kjo sigurisht nuk përjashton mundësinë e ndërtimit dhe zbatimit të përvojave personale, veçanërisht përmes përpjekjeve të bëra deri më tani në futjen e lëndëve që kanë pasur përmbajtje të ngjashme me lëndën që do të mbulonin temën e edukimit politik.

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

REKOMANDIME

Analizë e situatës me arsimin politik në vend

- Është e nevojshme të bëhet një analizë e detajuar e përfaqësimit të edukimit politik përmes lëndëve që mbulojnë përmbajtjen e kësaj fushe, pra lëndët si arsimit qytetar, hyrje në drejtësi, sociologji, filozofi dhe lëndë të tjera të lidhura; lloji dhe përfaqësimi i përmbajtjes dhe njohurive dhe kompetencave që të rinjtë fitojnë përmes këtyre lëndëve.
- Monitorimi i vazhdueshëm i shkallës së zhvillimit të aftësive tek nxënësit, të cilat fitohen përmes përmbajtjes në lëndët që lidhen me edukimin politik.
- Institucionet duhet t' i kushtojnë kohë dhe burime hulumtimeve në lidhje me të rinjtë në mënyrë që të monitorojnë situatat dhe tendencat dhe të kenë informacion për të krijuar politika të bazuara në prova që do të përmirësojnë situatat. Temat e tilla janë me interes publik më të madh, kur merren parasysh tendencat e përjashtimit politik, mosbesimi ndaj institucioneve dhe proceseve demokratike dhe tendencat masive të emigracionit. Një organ përmes të cilit mund të kryhen këto analiza është qendra kërkimore e parashikuar në kuadër të Agjencisë për Rini dhe Sport, e parashikuar në Ligjin për pjesëmarrje rinore dhe politika rinore të miratuar në vitin 2018.
- Të monitorohet niveli i gatishmërisë së profesorëve për të transmetuar këto përmbajtje dhe për të hartuar fushat në të cilat ata kanë më shumë nevojë për mbështetje.

Prezantimi i edukimit politik në arsimin formal

- Në mënyrë që sistemi arsimor të drejtojë dhe ndërtojë një shoqëri pluraliste dhe të hapur në mënyrë demokratike, futja e edukimit politik për të gjithë nxënësit është e nevojshme sa më shpejt të jetë e mundur, dhe në mënyrë që t' u sigurojë atyre edukim në bazë politike.
- Vendosja e një qasjeje dhe modeli të përshtatshëm për futjen e edukimit politik brenda kornizës së arsimit formal, kryesisht arsimit të mesëm. Vlerësimi duhet të marrë parasysh kufizime të tilla si: vëllimi i përmbajtjes mësimore në arsim, kapacitetet dhe gatishmëria për transferimin e lëndës dhe mbrojtja nga ndikimet ideologjike. Të shqyrtohet mundësia e futjes së edukimit politik si lëndë e veçantë, në vitet e fundit të arsimit të mesëm, duke përfshirë edhe në formë zgjedhore, si dhe mundësinë e futjes së përmbajtjes në fushën e edukimit politik në lëndë të tjera.

Qasje të tjera që ndikojnë në edukimin politik

- Të sigurohet vëmendje përkatëse ndaj edukimit politik dhe qytetar dhe përgatitjes së nxënësve. Përveç përfshirjes së përmbajtjes në mësimin formal, t' i kushtohet vëmendje dhe mbështetje e duhur organizimit të nxënësve në shkollat e mesme si një mënyrë për të praktikuar pjesëmarrjen dhe demokracinë. Organizimi i nxënësve duhet të sigurohet dhe të mundësohet përmes legjislacionit dhe mbështetjes përkatëse nga institucionet arsimore.
- Edukimi mediatik, si pjesë përbërëse e edukimit politik, duhet të përfshihet edhe në arsimin fillor dhe vitet më të ulëta të arsimit të mesëm, në mënyrë që sistemi arsimor të ndërtojë qytetarë të rinj të cilët do të jenë kritikë ndaj përmbajtjeve që u plasohen dhe do të jenë në gjendje të mbrohen nga lajmet e rreme që ndikojnë në zgjedhjet e tyre të mëtejshme.

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

REFERENCAT

Abendschön, Simone. 'Children's Political Learning in Primary School –Evidence from Germany]'. *Education 3-13*, Vol.45, 2015, pp. 450-461.

Adorno, Theodor, Frense-Brunswick, Else, Levinson J., Daniel, Sanford Nevitt R. *The Authoritarian Personality*. New York: Harper. 1950.

Anderson, James A. "Receivership skills: An educational response." in Milton Ploghoft & James A. Anderson (eds.), *Education for the television age*. Springfield, IL: Charles C. Thomas. 1981.

Aufderheide, Patricia. *Media Literacy A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy*. Washington: The Aspen Institute, 1992. në dispozicion në <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED365294.pdf>.

Balzter, Nadine., Ristau, Yan & Schröder, Achim. "Political, Youth Education in Germany: Presenting a Qualitative Study on its Biographically Long-Term Effects", *Journal of Social Science Education*, Vol. 16, No. 1, 2017

Barton, David & Hamilton, Mary. *Local literacies: Reading and writing in one community*. London: Routledge, 1998.

Council of Europe. *Learning and Living Democracy: All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*. Council of Europe Publishing, 2004.

Department of Education. *Citizenship Programmes of Study: Key Stages 3 and 4: National curriculum in England*, 2013, достапно на: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/908347/SECONDARY_national_curriculum_-_Citizenship.pdf

Dudley, Robert. & Gitelson, Alan. "Political Literacy, Civic Education and Civic Engagement: a Return to Political Socialization?" *Applied Developmental Science*, Vol. 6, No.4, 2002, pp. 175–182.

Education Act 1996, London: The Stationery Office, достапно на: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/56/contents>

Frazer, Elizabeth. "Introduction: The Idea of Political Education" in *Oxford Review of Education*, Vol. 25, N.1-2, 1999, pp. 5-22.

Galston, William, A. "Civic Education and Political Participation" in *PSOnline*, Cambridge University Press, April 2004, pp. 263-266. Në dispozicion në: www.apsanet.org

Gökbudak, Mahir. & Hedtke, Rainhold. Ranking Politische Bildung 2018. Politische Bildung an allgemeinbildenden Schulen der Sekundarstufe I im Bundesländervergleich". *Didaktik der Sozialwissenschaften Working Papers* No. 9, 2019

Gutmann, Amy. *Democratic Education*, Princeton: Princeton University Press, 1987.

Händle, Christa. "The Burden of History? Civic Education at German Schools". *Journal of Social Science Education* No.2, 2003

Hansen, Mogens. "Social Studies in Denmark: a Country Report". *Journal of Social Science Education*, Vol. 19, No. 1, 2020, pp. 95-117.

Hess, Diana & Avery, Patricia. "Discussion of Controversial Issues as a Form and Goal of Democratic Education". in James Arthur, Ian Davis & Carole Hahn (eds.), *The Sage Handbook of Education for Citizenship and Democracy*. London: Sage, 2008, pp. 506–518.

Hjort, Katrin. "De-democratisation in Denmark?". *European Educational Research Journal*, Vol. 5, No. 3 & 4, 2006, pp. 234-243.

Inglehart, Ronald & Welzel, Christian. *Inglehart–Welzel Cultural Map*. World Values Survey, 2022. në dispozicion në <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp?CMSID=Findings>.

Kanoh, Hiroko. "Why do people believe in fake news over the Internet? An understanding from the perspective of existence of the habit of eating and drinking." *Procedia Computer Science* 126, (2018) 1704–1709. DOI: 10.1016/j.procs.2018.08.107.

Keating, Avril., Kerr, David., Benton, Thomas., Mundy, Ellie.&Lopes, Joana. *Citizenship Education in England 2001–2010: Young People's Practices and Prospects for the Future*. London: The eighth and final report from the Citizenship Education Longitudinal Study (CELS), Research Report DFE- RR059, 2010.

Kenner, Steve. "Politische Bildung Citizenship Education in Germany from Marginalization to New Challenges". *Journal of Social Science Education*, Vol. 19, No. 1, 2020, pp. 118-135.

Kultusministerkonferenz (KMK). *Demokratie als Ziel, Gegenstand und Praxis historisch-politischer Bildung und Erziehung in der Schule*, 2018, në dispozicion në: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2009/2009_03_06-Staerkung_Demokratieerziehung.pdf

Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, Beutelsbacher Konsens: Standard für den politisch-historischen Unterricht an allen Schulen, në dispozicion në: <https://www.lpb-bw.de/beutelsbacher-konsens/>

Lessenski, Marin. *Common sense wanted - resilience to 'post-truth' and its predictors in the new Media literacy index 2018*. Sofia: Open Society Institute – Sofia, 2018. достапно на https://osis.bg/wp-content/uploads/2018/04/MediaLiteracyIndex2018_publishENG.pdf.

Lessenski, Marin. *Double Trouble: Resilience to Fake News at the Time of Covid-19 Infodemic*. Sofia: Open Society Institute – Sofia, 2021. në dispozicion në https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf.

Lessenski, Marin. *Just think about it. Findings of the Media Literacy Index 2019*. Sofia: Open Society Institute – Sofia, 2019. në dispozicion në https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019_-ENG.pdf.

Löfström, Jan & Grammes, Tilman. "Outlining Similarities and Differences in Civics Education in Europe: a Starter Kit for Transnational European Research". *Journal of Social Science Education*, Vol. 19, No. 1, 2020, pp. 1-4.

Mayer, Alexander K. "Does Education Increase Political Participation?" *The Journal of Politics*, Vol. 73, Nr. 3 (July 2011), pp. 633-645. DOI:10.1017/S002238161100034X.

McGrew, Sarah, Ortega, Teresa, Breakstone, Joel & Wineburg, Sam. "The challenge that's bigger than fake news – civic reasoning in a social media environment." *American Educator* 41 (3), fall 2017. në dispozicion në <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1156387.pdf>.

Moss, Lejf. & Kofod, Klaus. "Denmark: Bildung in a Competitive State?". in: Karen Seashore Louis & B. van Velzen (eds.), *Educational Policy in an International Context*. New York: Palgrave Macmillan, 2012, pp. 63–71.

Niemi, Richard. G. & Junn, Jane. *Civic Education: What Makes Students Learn?* New Haven: Yale University Press, 1998.

OECD, *Education Policy Outlook: Denmark*, 2014, në dispozicion në: https://www.oecd.org/education/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20DENMARK_EN.pdf

Organization for Economic Cooperation and Development. *PISA 2012 Results in Focus – What 15-year-olds know and what they can do with what they know*. OECD, 2012. në dispozicion në <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>.

Organization for Economic Cooperation and Development. *PISA results from PISA 2018*. OECD: 2018b. në dispozicion në https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_MKD.pdf.

Osatuyi, Babajide& Hughes, Jerald. "A Tale of Two Internet News Platforms-Real vs. Fake: An Elaboration Likelihood Model Perspective." *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences*, 2018. URI: <http://hdl.handle.net/10125/50388>.

Persson, Mikael. "Review Article: Education and Political Participation." *B.J. Pol. S.* 45 (2013), pp. 689–703, DOI:10.1017/S0007123413000409.

Potter, James. "The state of media literacy." *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 54(4), 2010, pp. 675–696. DOI: 10.1080/08838151.2011.521462.

Print, Murray. "Teacher Pedagogy and Achieving Citizenship Competences in Schools". in Murray Print & Dirk Lange (eds.), *Schools, Curriculum and Civic Education for Building Democratic Citizens* Rotterdam: Sense Publishers, 2012, pp. 113-128.

Šalaj, Berto. "Modeli političkoga obrazovanja u školskim sustavima europskih država" *Politička misao*, Vol 39, No. 3, 2002, pp. 127–144.

Šalaj, Berto. "Političko obrazovanje u školama: nepotrebna politizacija obrazovanja ili važan uvjet demokratizacije? Slučaj Engleske". *Politička misao*, Vol. 42, No. 2, 2005, pp. 77-100.

Schleicher, Andreas. *PISA 2018 – Insights and interpretations*. OECD: 2018. nê dispozicion nê <https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf>.

Schulz, Wolfram., Ainley, John., Fraillon, Julian., Losito, Bruno., Agrusti, Gabriella.& Friedman, Tim. *Becoming Citizens in a Changing World: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016 International Report*. Cham: Springer, 2018.

Schulz, Wolfram., Ainley, John., Fraillon, Julian., Kerr, David.& Losito, Bruno. *Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2010

Seland, Idunn., Huang, Lihong., Arensmeier, Cecilia., Bruun, Jens.& Löfström, Jan. "Aims of Citizenship Education Across Nordic Countries: Comparing School Principals' Priorities in Citizenship Education 2009–2016". in: Heidi Biseth, Bryony Hoskins& Lihong Huang. *Northern Lights on Civic and Citizenship Education: a Cross-national Comparison of Nordic Data from ICCS*, Cham: Springer, 2021, pp. 43-63.

Shell. "Summary: 18. Shell Jugendstudie, 2019, nê dispozicion nê: https://www.shell.de/about-us/initiatives/shell-youth-study/_jcr_content/root/main/containersection-0/simple/simple/call_to_action/links/item1.stream/1642665746304/cc089c96f35209143fdcfdbead8365dc26f9a238/shell-youth-study-2019-summary-en.pdf

Torney-Purta, Judith., Lehman, Rainer., Oswald, Hans&Schultz, Wolfram. *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Aged Fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2001.

Undervisningsministeriet (UVM). *Folkeskolen*, 2017

Undervisningsministeriet (UVM). *Gymnasialeuddannelser 2017*, 2017

Weinberg, James&Flinders, Matthew. "Learning for Democracy: the Politics and Practice of Citizenship Education". *British Educational Research Journal*, Vol. 44, No. 4, 2018, pp. 573–592.

Weinberg, James. *Politics in Schools: 'What Exists' and 'What Works'?* London: Report. Joseph Rowntree Reform Trust, 2020

Weinberg, James. *The Missing Link: an Updated Evaluation of the Provision, Practice and Politics of Democratic Education in English Secondary Schools*. London: Project Report for the All-Party Parliamentary Group on Political Literacy, 2021

Whiteley, Paul. "Does Citizenship Education Work? Evidence from a Decade of Citizenship Education in Secondary Schools in England". *Parliamentary Affairs*, No. 67, 2014, 513–535.

Ajrullai, Ajshe., Çeshlarov, Mitko., Çonteva, Zhaneta., Mickovska Raleva, Ana. *Zbatimi i edukimit qytetar në shkollat e mesme. Raporti i sondazhit të kryer*. Qendra Maqedonase për Edukim Qytetar (QMEQ), Shkup, 2020. Në dispozicion në: https://www.mcgo.org.mk/wp-content/uploads/2020/10/Istrazuvanje-za-gragjansko-obrazovanie-vo-sredno_MK.pdf

Byroja për Zhvillimin e Arsimit. *Programi për Edukim qytetar i hartuar në mënyrë modulare 2019*. Në dispozicion në: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2019/07/Nastavna_programa-GRAGJANSKO_OBRAZOVANIE-I_god-4.pdf

Byroja për Zhvillimin e Arsimit. *Programi mësimor për hyrje në drejtësi për vitin e tretë: lëndë zgjedhore 2002*. Në dispozicion në: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Voved_vo_pravoto-III_GO-izboren-mkd.pdf

Byroja për Zhvillimin e Arsimit. *Programi mësimor për Edukim Qytetar për klasën e tetë 2018*. Në dispozicion në: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/09/Nastavna_programa-Gragjansko_obrazovanie-VIII.pdf

Byroja për Zhvillimin e Arsimit. *Programi mësimor për Edukim Qytetar për klasën e nëntë 2018*. Në dispozicion në: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2019/07/Nastavna-programa-Gragjansko_obrazovanie-IX_odd.pdf

Byroja për Zhvillimin e Arsimit. *Programi mësimor për vitin e dytë sociologji: Lënda e detyrueshme 2002*. Në dispozicion në: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Sociologija-II_GO-mkd.pdf

Bliznakovski, Jovan., Reçica, Vlora., Popoviq, Misha & Zafirov, Toshe. *Njeri i Popullit: Analizë e opinionit publik mbi kërkesat politike të qytetarëve*. Shkup: Friedrich Ebert Stiftung/Qendra Presidenciale për Edukim Politik/Instituti Kombëtar Demokratik/IDSCS, 2021. në dispozicion në https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/B5_PopulizamMKD.pdf.

Galevski, Martin. *Pjesëmarrja socio-politike e të rinjve*. Fondacioni i Demokracisë Westminster/ Iniciativa e Demokracisë në Ballkanin Perëndimor/Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar, 2021. në dispozicion në <https://www.wfd.org/sites/default/files/2022-05/WFD%20-%20infografici%202022%20za%20web.pdf>.

Georgievska, Sofija. *Studimi fillestar mbi tendencat rinore në Republikën e Maqedonisë së Veriut 2021*. Koalicioni i organizatave rinore SEGA/SOS Fshati i fëmijëve në Maqedoninë e Veriut. 2021. në dispozicion në https://mladiet.mk/wp-content/uploads/2022/03/Pocetna-studija-za-mladinski-trendovi_MK.pdf.

Gjorgjovska, Jovana dhe Galevski, Martin. *Pjesëmarrja socio-politike e të rinjve në Maqedoninë e Veriut: pabarazia, pasiguria dhe pritshmëritë e ndryshme*. Fondacioni për Demokraci Westminster, 2021. në dispozicion në <https://mof.mk/wp-content/uploads/2021/08/Studija-Socio-Politicko-Ucestvo-na-Mladi-2021-MK-sml-1.pdf>.

Ligji për shoqata dhe fondacione të Republikës së Maqedonisë dhe Republikës së Maqedonisë së Veriut. Në dispozicion në: <https://dejure.mk/name/name-za-zdruzenija-i-fondacij>

Jovanov, Ivan., Stankovski, Ilija. *Pjesëmarrja e nxënësve të shkollave të mesme në vendimmarrje në shkolla*. Fondacioni Konrad Adenauer, Udhëheqës për Edukim, Aktivizëm dhe Zhvillim, Shkup, 2015. Në dispozicion në: https://lead.org.mk/uploads/publikacija_12_ab3ef2ab6c.pdf

Keating, Avril., Benton, Tom & Kerr, David. "Evaluating the Impact of Citizenship Education in Schools: What Works and What are We Measuring?". in: Murray Print & Dirk Lange (eds.), *Schools, Curriculum and Civic Education for Building Democratic Citizens*. Rotterdam: Sense Publishers, 2012, pp. 57-72.

Koronovska-Srbijanko, Jana., Koronovska-Avramovska, Neda & Maleska, Tanja. *Kapitulimi, konfuzioni ose rezistenca: kapitali social i nxënësve të shkollave të mesme maqedonase – analizë nga sondazhi i opinionit të 3607 nxënësve të shkollave të mesme nga 13 qytete*. Shkup: Forumi Rinor i Arsimit, 2011. në dispozicion në <https://reactor.org.mk/publication-all/%D0%BA%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D1%83%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D0%BE%D1%82%D0%BF%D0%BE%D1%80-%D1%81%D0%BE%D1%86/>.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës, *Strategjia për arsim për 2018-2025*, Shkup, 2018. Në dispozicion në: <http://mrk.mk/wp-content/uploads/2018/10/Strategjia-za-obrazovanie-MAK-WEB.pdf>

Mickovska, Gorica., Çeshlarov, Mitko., Mickovska Raleva, ANA., *Realizimi i edukimit qytetar në shkollat e mesme. Raporti i studimit*. Qendra Maqedonase për Edukim Qytetar (QMEQ), Shkup, 2016. Në dispozicion në: https://www.mcgo.org.mk/pub/Izvestaj_od_ispituvanje_za_gragjansko_obrazovanie_vo_osnovnite_ucilista_MK.pdf

Nova TV. *U tërhoq teksti mësimor i Arsimit qytetar për klasën e 8-të*, 2017. Në dispozicion në: <https://novatv.mk/povlechen-uchebnikot-gragjansko-obrazovanie-za-8-oddelenie/>

Radio Evropa e Lirë, *Tekstet shkollore për krijimin e personave të nënshtruar* 2014. Në dispozicion në: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/26650031.html>

Reaktor. *Organizatata rinore dhe kapacitetet e tyre avokuese – raport për organizatat rinore dhe rolin e tyre në procesin e avokimit për ndryshime shoqërore*. Shkup: Reaktor – Kërkim në Veprim, 2018. në dispozicion në <https://reactor.org.mk/publication-all/%D0%BC%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%B8-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BA%D0%B0/>.

Сакам да кажам. *Të varfrit janë të paaftë, gratë linden, lajnjë dhe qepin, dhe burrat që ndihmojnë në shtëpi janë mefshtë dhe të dobët - qëndron në tekstin diskriminues të sociologjisë për vitin e tretë 2021*. Në dispozicion në: <https://sdk.mk/index.php/makedonija/siromashnite-se-nesposobni-zhenite-ragaat-perat-i-shiat-a-mazhite-koi-pomagaat-doma-se-papuchari-i-slabichistoi-vo-diskriminirachkiot-uchebnik-po-sotsiologija-za-treta-godina/>

Taleski, Dane., Damjanovski, Ivan., Markoviq, Nenad & Bozhinovski, Vladimir. *Youth Aspiration Survey in Republic of Macedonia*. Ckonje: Friedrich Ebert Stiftung/IDSCS, 2006. në dispozicion në <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/50445.pdf>.

Topuzovska-Latkoviq, Marija., Borota Popovska, Mirjana., Serafimovska, Eleonora., Cekiq, Aneta & Starova, Nita. *Studim mbi të rinjtë në Maqedoninë e Veriut 2018/2019*. Shkup: Friedrich Ebert Stiftung, 2019. në dispozicion në <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/15292.pdf>.

Trpevska, Snezhana. *Hartëzimi i niveleve të edukimit mediatik në Republikën e Maqedonisë së Veriut të popullata mbi 16 vjeç*. Shkup: Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë – Misioni në Shkup, 2020. në dispozicion në <https://resis.mk/attach/mapiranje-na-nivoata-na-mediumska-pismenost-2019.pdf>.

